



**Ազատությունից զրկելու հետ կապված պատիժների
կիրառման նվազեցումը՝
Եվրոպական ստանդարտների համաձայն**

**ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ԶՐԿԵԼՈՒ ՇԵՏ
ԶԿԱՂՎԱԾ ՊԱՏԻՇՆԵՐԻ ԵՎ ՊՐՈԲԱՑԻԱՅԻ
ԾԱՆՍԱՅԻՆ ԵՎ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ
ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՇԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆ**

ԵՐԵՎԱՆ 2014

Ազատությունից զրկելու հետ չկապված պատիժների կիրառման նվազեցումը
Եվրոպական ստանդարտների համաձայն



ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ԶՐԿԵԼՈՒ ՀԵՏ ՉԿԱՊՎԱԾ ՊԱՏԻԺՆԵՐԻ ԵՎ ՊՐՈՌԱՑԻԱՅԻ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ԵՎ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆ

Հետազոտությունն իրականացվել է Նորվեգիայի կառավարության կողմից՝ Նորվեգիայի արտաքին գործերի նախարարության (ՆԱԳՆ) միջոցով ֆինանսավորվող և Եվրոպայի Խորհրդի կողմից իրականացվող «Ազատությունից զրկելու հետ չկապված պատիժների կիրառման նվազեցումը եվրոպական ստանդարտների համաձայն» ծրագրի շրջանակներում:

Հետազոտության մեջ տեղ գտած կարծիքներն ու տեսակետները հեղինակներին են, և ՆԱԳՆ կամ Եվրոպայի Խորհրդի պատասխանատվության շրջանակներից դուրս են:

ԵՐԵՎԱՆ 2014



Հետազոտությունն իրականացվել է «Մոցիալական արդարություն» հասարակական կազմակերպության կողմից:

Աշխատանքային խումբ.

Արշակ Գասպարյան՝ աշխատանքային խմբի ղեկավար

Լևոն Բարխուդարյան՝ Տնտեսագետ (ֆինանսիստ)-փորձագետ

Արթուր Հովհաննիսյան՝ իրավաբան-փորձագետ

ԵՐԱՆՏԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԽՈՍՔ

Սույն զեկույցն իրենից ներկայացնում է համագործակցված աշխատանքի արդյունք: Շնորհակալություն ենք հայտնում այն փորձագետներին, ովքեր իրենց անմիջական մասնակցությամբ և ներգրավվածությամբ աջակցել են սույն զեկույցի ստեղծմանը: Այս առումով, հատուկ շնորհակալություն ենք հայտնում ՀՀ արդարադատության նախարարի խորհրդական Նիկոլայ Առուստամյանին, ՀՀ ԱՆ քրեակատարողական վարչության ղեկավարությանը, Քրեակատարողական վարչության այլընտրանքային պատիժների կատարման բաժնի պետ, արդարադատության փոխգնդապետ Լևոն Ավետիսյանին, նույն վարչության Ֆինանսական ապահովման բաժնի պետ, արդարադատության գնդապետ Արամ Հարությունյանին, Կալանավորված և դատապարտված անձանց հաշվառման բաժնի պետ, արդարադատության գնդապետ Սամվել Մանուկյանին:

Շնորհակալություն ՀՀ ոստիկանությանը և ՀՀ դատական դեպարտամենտին՝ անհրաժեշտ խորհրդատվությունը և վիճակագրական տեղեկատվությունը տրամադրելու համար:

Վերջապես, սույն զեկույցն անհնար կլիներ մշակել առանց աշխատանքային խմբի՝ ի դեմս իրավաբան-փորձագետ Արթուր Հովհաննիսյանի և ֆինանսիստ-փորձագետ Լևոն Բարխուդարյանի:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԱԽՏԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԽՈՍՔ	3
ԱՄՓՈՓ ՆԿԱՐԱԳԻՐ.....	5
ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ	6
ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐԻ ՑԱՆԿ	7
ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ՄԵԹՈԴԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔ	8
1. Մեթոդաբանության հիմնական աղբյուրներ	8
2. Հետազոտության կառուցվածքը	8
I ՄԱՍ	10
1. ԱԶԱՏԱԶՐԿՄԱՆ ԵՎ ԱԶԱՏԱԶՐԿՄԱՆ ՀԵՏ ԿԱՊ ՉՈՒՆԵՑՈՂ ՊԱՏԻԺՆԵՐԻ ԵՎ ՊՐՈՐԱՅԻՆՈՒԹՅԱՆ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅՈՒՆ	10
1.1. Գնահատված չափորոշիչներ և կարևոր գործոններ	11
1.2. Հայաստանի Հանրապետությունում Պրոբացիայի Ծառայության ամբողջական ներդրման համար պահանջվող լրացուցիչ ֆինանսական ռեսուրսներ.....	18
1.3. Պրոբացիայի ծառայության ներդրման ֆինանսական խնայողություններ.....	21
II ՄԱՍ	23
2. ՊՐՈՐԱՅԻՆՈՒԹՅԱՆ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ (ՈՉ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ) «ՇԱՀՈՒՅԹՆ» ՈՒ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ.....	23
2.1. Պատժի հայեցակարգային փոփոխություններ.....	23
2.2. Բանտերի բացասական ազդեցությունը.....	24
2.3. Պատժից դեպի վերականգնում	27
2.4. Այլընտրանքային լուծումներ և ազդեցություն՝ պրոբացիա.....	28
ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ	34
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 1	34
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 2	35

Հետազոտության նպատակը ազատագրելու էնթադորող և ազատագրվման հետ կապ չունեցող պատիժների ֆինանսական արդյունավետության վերլուծությունն է: Սույն հետազոտությունը լրացուցիչ տեղեկատվություն է պատասխանատու պաշտոնյաների և այլ դերակատարների համար, և այն կարող է օգտակար լինել՝ ֆինանսական և սոցիալական ռիսկերը առավել հասցեական գնահատելու, ապագա Պրոբացիայի ծառայության բյուջեն կազմելու և Պրոբացիայի ծառայության ծախսերը մինչև վերջինիս հիմնելը և գործարկումից հետո համեմատելու համար: Այն շահագրգիռ կողմերին ներկայացնում է նաև Պրոբացիայի ծառայության սոցիալական ազդեցությունն ու նշանակությունը:

Այս առումով, ներկայացվող հետազոտությունը բաղկացած է երկու հիմնական մասերից: Առաջին մասում ներկայացվում է ներկայումս քրեակատարողական համակարգում մեկ կալանավորված անձի/դատապարտյալի վրա ծախսվող ֆինանսական միջոցները, դրանց վերլուծությունը՝ ներառյալ մեկ անձի վրա ուղղակի ծախսը՝ սկսած սննդի, հանդերձանքի, անկողնային պարագաների, հիգիենիկ պարագաների հաշվարկներից: Բացի այդ, հետազոտությունում ներկայացված են նաև որոշակի ֆինանսական կանխատեսումներ՝ կապված ապագա Պրոբացիայի ծառայության ներդրման հետ՝ քրեական արդարադատության տարբեր փուլերում:

Հետազոտության երկրորդ մասում ներկայացված են նաև պրոբացիայի ծառայության ներդրման սոցիալական ազդեցությունը (հետևանքը) և վերջինիս նշանակությունը հասարակության անվտանգության ապահովման տեսակետից: Հիմնական գաղափարը կայանում է նրանում, որ պրոբացիայի ծառայությունը ոչ միայն ֆինանսապես առավել «մատչելի» է, քան քրեակատարողական համակարգը, այլև այն առավել արդյունավետ միջոց է հանցագործությունները կանխելու և նվազեցնելու, քրեակատարողական հիմնարկների գերբնակեցումը նվազեցնելու և հասարակությունում «չքրեականացված», օրինապահ քաղաքացիներ ունենալու տեսակետներից:

Մեր երկրում դեռևս 90-ական թվականներից սկիզբ առած դատաիրավական բարեփոխումների շրջանակներում տեղի ունեցան մի շարք օրենսդրական փոփոխություններ, որոնք իրենց ազդեցությունն ունեցան Հայաստանի Հանրապետության քրեական քաղաքականության վրա ընդհանրապես, և պատժողական քաղաքականության վրա՝ մասնավորապես: Արդարադատության ոլորտում մեկնարկած և մինչ այժմ շարունակվող բարեփոխումները նպատակ ունեն ստեղծելու մի պետություն, որը հիմնված կլինի օրենքի գերակայության, ժողովրդավարական արժեքների, Մարդու իրավունքների պաշտպանության վրա:

Արտաքին քաղաքականությունում որպես առաջնահերթություն ընտրելով եվրաինտեգրումը, եվրոպական և միջազգային արժեքների և գաղափարների ներմուծումը՝ Հայաստանի Հանրապետությունը ստանձնել է մի շարք պարտավորություններ, որոնց արդյունավետ իրականացմամբ է պայմանավորված երկրի հետագա զարգացումը:

Բարեփոխումներից անմասն չի մնացել նաև քրեակատարողական համակարգը, որը 2001թ. ՀՀ ներքին գործերի նախարարության ենթակայությունից անցավ ՀՀ արդարադատության նախարարության ենթակայությանը, ինչով էլ հիմք դրվեց քրեակատարողական համակարգի լայնածավալ և շարունակական բարեփոխումներին:

Այդուամենայնիվ, ի թիվս քրեակատարողական ոլորտում առկա այլ խնդիրների, դեռևս արդիական են մնում քրեակատարողական հիմնարկների գերբեռնվածությունն ու ազատությունից զրկված անձանց հետ վերականգնողական, ուղղիչ աշխատանքների արդյունավետության բարձրացումը:

Այս առումով, արդարադատության ողջ ոլորտում իրականացվող բարեփոխումները պետք է ենթադրեն ազատագրկման ավանդական գաղափարախոսությունից անցում կատարել վերասոցիալականացման և վերականգնողական արդարադատության գաղափարախոսությանը, որի էությունը ազատագրկման այլընտրանքային միջոցներով պատժի նպատակներին հասնելն է՝ պրոբացիոն ծառայությունների գործունեության արդյունքում:

Պետք է փաստել, որ ՀՀ Նախագահի 2012թ. հունիսի 30-ի «Հայաստանի Հանրապետության իրավական և դատական բարեփոխումների 2012-2016 թվականների ռազմավարական ծրագիրը և ծրագրից բխող միջոցառումների ցանկը հաստատելու մասին» թիվ ՆԿ-96-Ա կարգադրությամբ հաստատված միջոցառումների ցանկի քրեական արդարադատության և քրեական պատիժների համակարգի արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված միջոցառումներում առաջնահերթություններից են քրեակատարողական համակարգի բարեփոխումները, որտեղ ամրագրված է նաև ՀՀ արդարադատության նախարարության ենթակայությամբ գործող պրոբացիայի պետական ծառայության ստեղծման անհրաժեշտությունը¹:

¹Հայաստանի Հանրապետությունում Պրոբացիայի ծառայության ներդրման Հայեցակարգ <http://moj.am/legal/view/article/598#sthash.NBOHYOLh.dpuf>

ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

ՀՀ	Հայաստանի Հանրապետություն
ԱՆ	Արդարադատության նախարարություն
ՔԿՎ	Քրեակատարողական վարչություն
ԱՊԿԲ	Այլընտրանքային պատիժների կատարման բաժին
ՍՀԻԱԲ	Սոցիալական, հոգեբանական և իրավական աշխատանքների բաժին
ՔԿՀ	Քրեակատարողական հիմնարկ
Քր.Օր	ՀՀ Քրեական Օրենսգիրք
Քր.դատ.Օր	ՀՀ Քրեական Դատավարության Օրենսգիրք
Քր.կատ.Օր	ՀՀ Քրեակատարողական Օրենսգիրք

1. Մեթոդաբանության հիմնական աղբյուրներ

Մույն հետազոտության կազմման համար անհրաժեշտ և հետազոտության մեջ տեղ գտած տեղեկատվությունն ու վերլուծությունն իրականացվել են հիմնականում հետևյալ աղբյուրներից և մեթոդաբանությամբ.

1.1. վիճակագրական տվյալների հավաքագրում և վերլուծություն², ներառյալ՝ կալանավորվածների և դատապարտյալների թվաքանակ, տվյալ տարվա ընթացքում ՔԿՀ-ներ մուտք գործած կալանավորված անձինք, պատժից պայմանական վաղաժամկետ և այլ հիմքերով ազատված անձինք, ԱՊԿ բաժիններում այլընտրանքային պատիժ կրողների, պատիժը հետաձգվածների և պատիժը պայմանականորեն չկիրառվածների նկատմամբ նշանակված վերահսկողությունների թիվ և այլ տեղեկատվություն, որ ներկայացվում է սույն հետազոտությունում.

1.2. ոլորտի իրավական ակտերի և/կամ դրանց նախագծերի, ոլորտի քաղաքականության վերաբերյալ նյութերի, հայեցակարգերի ուսումնասիրություն և վերլուծություն³.

1.3. ոլորտի վերաբերյալ միջազգային փորձի և ՀՀ-ում միջազգային կառույցների կողմից ոլորտում իրականացված հետազոտությունների ուսումնասիրություն⁴:

2. Հետազոտության կառուցվածքը

Մույն հետազոտությունը կազմված է երկու հիմնական մասերից՝ 1) ազատագրկում ենթադրող և ազատագրկման հետ չկապված պատիժների կատարման ֆինանսական հաշվարկ 2) Պրոբացիայի ծառայության ներդրման ոչ ֆինանսական (սոցիալական) ազդեցությունն ու առավելությունը:

Առաջին մասում ներկայացված է հետազոտության հիմնական նպատակը՝ ազատագրկում ենթադրող և ազատագրկման այլընտրանք պատժատեսակների, ապա նաև ապագա պրոբացիայի ծառայության ֆինանսական ռեսուրսների հաշվարկը և կանխատեսումները:

Այս բաժնում ներկայացված են նյութեր, որոնք վերաբերում են ներկայումս քրեակատարողական հիմնարկներում պահվող կալանավորված անձանց և դատապարտյալների վրա պետության կողմից ծախսվող գումարներին, դրանց մասնաբաժիններին և տոկոսային հարաբերակցությանը: Հետազոտության այս մասում ներկայացվում են ազատագրկում ենթադրող և ազատագրկման հետ կապ չունեցող պատիժների կատարման համար ֆինանսական ռեսուրսների հարաբերակցությունը ծախսային տեսակետից: Բոլոր վերլուծությունները կատարված են՝ հաշվի առնելով ապագայում պրոբացիայի ծառայության ներդրման համար անհրաժեշտ ֆինանսական

² Վիճակագրական տվյալները ստացվել են ՀՀ Ոստիկանությունից, ՀՀ դատական իշխանության պաշտոնական կայքէջից, ինչպես նաև ՀՀ ԱՆ ՔԿ վարչությունից

³ Ձեկույցում ներկայացված հաշվարկները և վերլուծությունները հիմնված են օրերս ՀՀ անվտանգության խորհրդում հաստատված և ՀՀ ԱՆ պաշտոնական կայք-էջում տեղադրված «ՀՀ-ում Պրոբացիայի ծառայության ներդրման Հայեցակարգ»ի վրա

⁴ CoE, “Reducing the use of custodial measures and sentences in the Republic of Armenia: Assessment report (Iuliana Carbutaru and Gerard de Jonge)” Yerevan, 2013, OSCE/“Social Justice NGO” “Creating a probation service in the republic of armenia: issues and peculiarities”, Yerevan, 2012, EU Advisory Group “Policy Paper” PSRA, Yerevan, 2011

միջոցների ծախսային կանխատեսումները, ինչպես նաև այն ֆինանսական և ոչ ֆինանսական խնայողությունները, որոնք պետությունը կարող է ունենալ պրոբացիայի ծառայությունը ներդնելուց հետո նվազագույնը 1-2 տարվա ընթացքում:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ բացի տնտեսական արդյունավետությունից պրոբացիայի ծառայությունները նպաստում են նաև հանցավորության ու հատկապես կրկնահանցագործությունների կանխարգելմանը, անձակենտրոն պատժի համակարգի ձևավորմանն ու հասարակության անվտանգության ապահովմանը՝ Հետազոտության երկրորդ մասում ներկայացվում և վերլուծվում են նաև պրոբացիայի ոչ ֆինանսական «շահույթները», դրական ազդեցությունը:

Երկրորդ մասում ներկայացվում և ընդհանուր գծերով վերլուծվում են քրեակատարողական հիմնարկների (ազատազրկման վայրերի) այն բացասական ազդեցությունները, որոնց արդյունքում ոչ միայն չի լուծվում հանցավորության նվազեցման խնդիրը, այլև մեծանում է կրկին անգամ հանցագործություն կատարելու հավանականությունը այն անձանց կողմից, ովքեր տևական ժամանակ գտնվել են այդ հաստատություններում: Վերլուծվում է Պրոբացիան որպես «անձակենտրոն» և «հասարակությունակենտրոն» ինստիտուտ, որպես այլընտրանքային լուծում ազատազրկմանը և հասարակության վրա ունեցած դրական ազդեցությունը:

Հետազոտությունը բաղկացած է նաև **2 հավելվածներից**.

Հավելված 1. Հետազոտությունում օգտագործված իրավական ակտեր և/կամ դրանց նախագծեր

Հավելված 2. Հետազոտությանն աջակցություն ցուցաբերած կառույցներ և պաշտոնյաներ:

1. ԱԶԱՏԱԶՐԿՄԱՆ ԵՎ ԱԶԱՏԱԶՐԿՄԱՆ ՀԵՏ ԿԱՊ ՉՈՒՆԵՑՈՂ ՊԱՏԻԺՆԵՐԻ ԵՎ ՊՐՈԲԱՑԻԱՅԻ ԾԱԽՍԱՅԻՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

Հայաստանի Հանրապետությունում ապագա Պրոբացիայի ծառայության ներդրման համար անհրաժեշտ ֆինանսական արդյունավետությունը գնահատելու նպատակով, անհրաժեշտ է պարզել նվազագույնը հետևյալ հարցերը.

ա) ինչպիսի ծախսային ընդհանուր նկարագիր ունի ներկայիս քրեակատարողական համակարգը՝ անձին ազատագրկման կարգավիճակում պահելիս.

բ) ինչպիսի լրացուցիչ ֆինանսական ռեսուրսներ կպահանջի մեր երկրում Պրոբացիայի ծառայության ամբողջական ներդրումը.

գ) և, հատկապես, նոր ծառայություն ներդնելու արդյունքում ինչպիսի ֆինանսական տնտեսումներ կարող են ակնկալվել:

Հիմք ընդունելով վերը հիշատակված կառույցներից ստացված տեղեկատվությունը, ինչպես նաև Պրոբացիայի ծառայության ներդրման Հայեցակարգի դրույթները՝ կարելի է փաստել, որ ապագա Պրոբացիայի ծառայության ամբողջական ներդրումը ՀՀ-ում պահանջում է լրացուցիչ որոշակի ռեսուրսներ, որոնց մասին տեղեկատվությունը ներկայացված է աղյուսակ 1-ում:

Աղյուսակ 1.

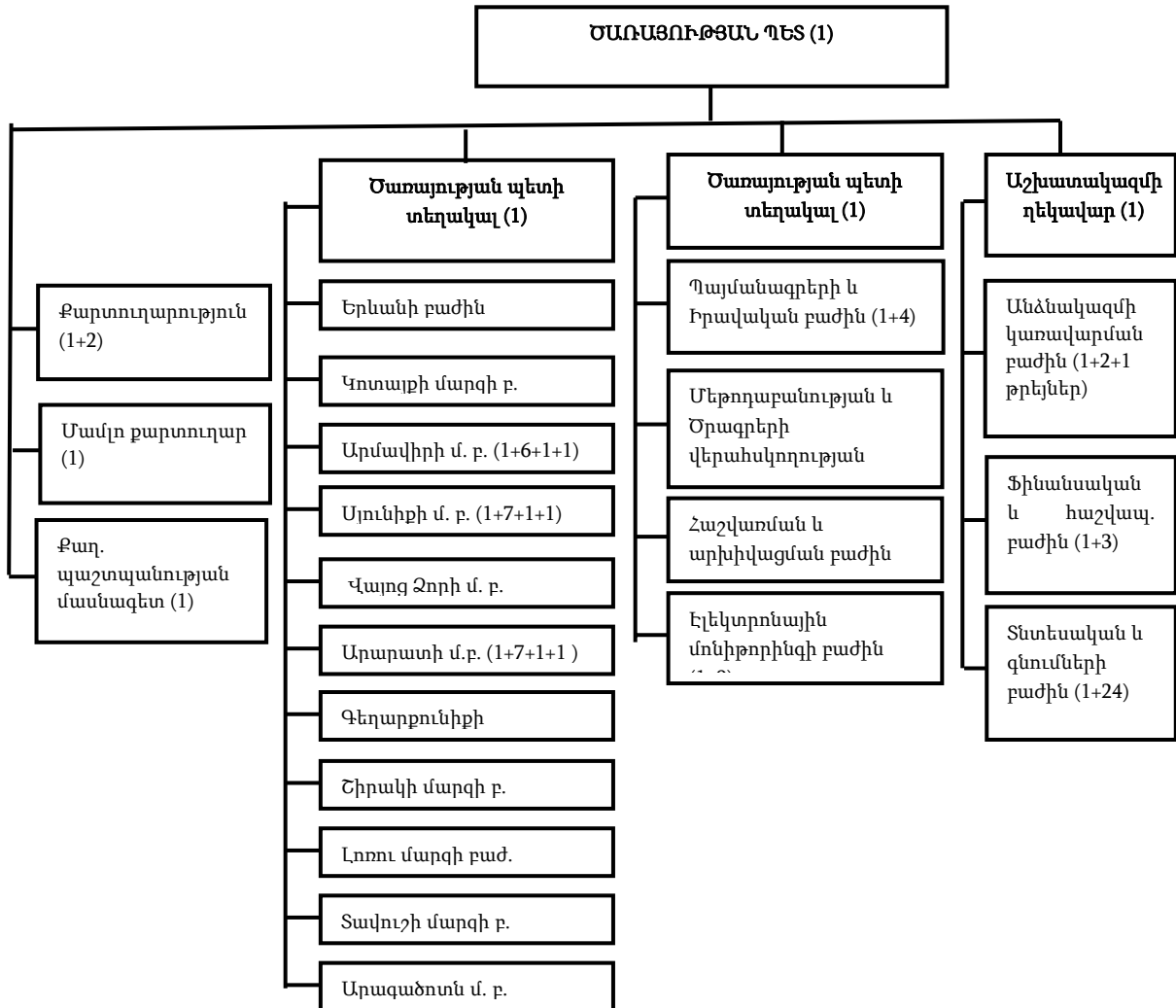
Պրոբացիայի ծառայության ամբողջական ներդրման դեպքում պահանջվող հիմնական ռեսուրսները⁵

Հ/Հ	Գործոններ/ չափորոշիչներ	Ներկայիս ՀՀ ԱՆ քրեակատարողական վարչության այլընտրանքային պատիժների կատարման ստորաբաժանում	Ապագա պրոբացիայի ծառայություն
1	Հաստիքային միավորները	83 (8-ը կենտրոնական մարմնում, 21-ը Երևանում, իսկ 54-ը մարզերում)	200 (68-ը կենտրոնական մարմնում, 31-ը Երևանում, իսկ 101-ը մարզերում)
2	Տարածքային ստորաբաժանումները	17 (10-ը՝ մարզերում, 7-ը՝ Երևանում)	11 (10-ը մարզերում, 1-ը՝ Երևանում)
3	Նստավայրերը	39-ը՝ մարզերում և 2-ը՝ Երևանում (փաստացի, միայն երկուսն են ՀՀ ԱՆ հաշվեկշռում)	40՝ մարզերում, 1-ը՝ Երևանում՝ կենտրոնական մարմնի և Երևանի տարածքային նստավայրի համար
4	Տրանսպորտային միջոցները	11 մարդատար, որից 9-ը դուրսգրման ենթակա	26 մարդատար, 1 ավտոբուս, 1 միկրոավտոբուս
5	Համակարգչային ապահովումը	25 համակարգիչ, 2 պատճենահանող սարք, 1 սկաներ (բոլորը դուրսգրման ենթակա)	185 համակարգիչ, 15 պատճենահանող սարք, 45 տպիչ, 15 սկաներ, 1 սերվեր

⁵ Աղբյուրը՝ Պրոբացիայի ծառայության ներդրման հայեցակարգ <http://moj.am/legal/view/article/598>

Ինչպես տեսնում ենք աղյուսակ 1-ից, Պրոբացիայի ծառայության ամբողջական ներդրման պարագայում, այդ ծառայության աշխատակիցների թիվը պետք է էապես ավելացվի՝ հասցնելով մինչև 200-ի:

Ստորև բերված գծապետկերում ներկայացվում է հաստիքների բաշխվածությունն ըստ Հայաստանի Հանրապետության մարզերի և ստորաբաժանումների:



Ընդհանուր՝ 200 հաստիքային միավորները բերված են փակագծերում՝ (1-ին՝ ղեկավար+2րդ՝ պրոբացիոն կամ այլ աշխատողներ + 3րդ՝ հոգեբան + 4րդ՝ գործավար + 5րդ՝ ղեկավարի տեղակալ)⁶:

1.1. Գնահատված չափորոշիչներ և կարևոր գործոններ

Ինչպես տեսանք, անզեն աչքով պարզ է դառնում, որ ՀՀ-ում Պրոբացիայի ծառայության ներդրումը պահանջում է որոշակի լրացուցիչ ներդրումներ՝ հատկապես անձնակազմի և վարչական ռեսուրսների առումով:

Սակայն, մինչև ապագա Պրոբացիայի ծառայության ներդրումներին և/կամ խնայողություններին անրադառնալը, ստորև ներկայացվում են որոշ տվյալներ՝ նաև

⁶ Աղբյուրը՝ Պրոբացիայի ծառայության ներդրման հայեցակարգ <http://moj.am/legal/view/article/598>

ներկայումս ազատագրկման ձևով խափանման միջոցների և պատիժների կատարման համար, առկա ֆինանսական ծախսերի վերաբերյալ: Մասնավորապես՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ ապագա Պրոբացիայի ծառայությունն ըստ էության այլընտրանք է քրեակատարողական ծառայությանը՝ որպես ազատագրկման այլընտրանք ինստիտուտ, մեր կողմից ուսումնասիրվել են մեր երկրում կալանավորված անձանց և դատապարտյալների վրա պետության կողմից ծախսվող գումարները 2012, 2013թվականների կտրվածքով:

Այսպես, 2012թ-ին ՀՀ ԱՆ ՔԿ վարչությանը հատկացվել է 7263379.4, իսկ 2013թ-ին՝ 8486001.4 հազար դրամ գումար: Կալանավորված անձանց և դատապարտյալների թիվը 2012թ-ին կազմել է 4674 (1177՝ կալանավորվածներ, 3497 դատապարտյալներ), իսկ 2013թ-ին՝ 4542 (1104 կալանավորված, 3438 դատապարտյալներ⁸):

Մեկ դատապարտյալի պահման ուղղակի ծախսը ներառում է հատկապես՝ սնունդ, հագուստ (բացառությամբ կալանավորված անձանց, ովքեր, օրենքով սահմանված կարգով կարող են կրել իրենց ամենօրյա հագուստը), անկողնային պարագաներ, սանիտարահիգիենիկ պարագաներ, դեղորայք, ֆոտո, և կոմունալ ու էլ.էներգ. ծախսեր:

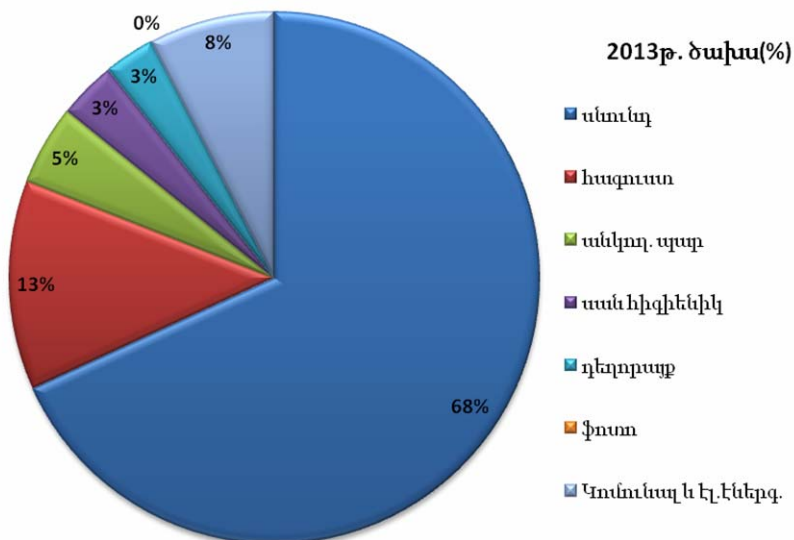
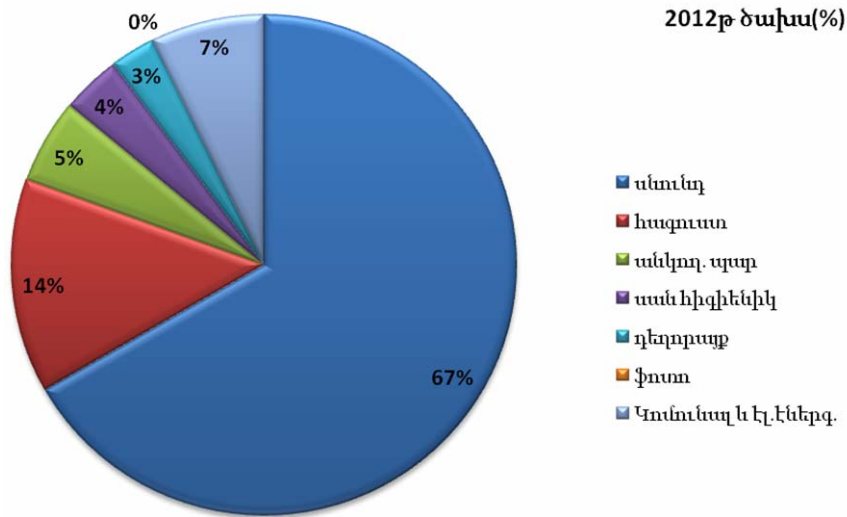
Մեկ դատապարտյալի տարեկան ուղղակի ծախսերը ըստ վերոնշյալ ուղղությունների կազմում են (ՀՀ դրամ).

ԱՆՎԱՆՈՒՄ	ՏԱՐԵԹԻՎ	
	2012	2013
Սնունդ	208780	209510
Հագուստ	43313	39141
Անկողնային պարագաներ	17097	14917
Սանիտարահիգիենիկ պարագաներ	11880	10704
Դեղորայք	9129	9446
Ֆոտո	51	54
Կոմունալ և էլ.էներգ. ծախսեր	22800	23500
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	313050	307272

Վերը նշված աղյուսակի տոկոսային հարաբերությունները բերված են ստորև ներկայացված պատկերներում: Տվյալները ներկայացված են ըստ դատապարտյալների թվաքանակի: Գրեթե նույն պատկերն է նաև կալանավորվածների վերաբերությամբ հագուստի ծախսի տարբերությամբ:

⁷ Ներկայացվող տեղեկատվությունն ու տվյալները տրամադրվել են ՀՀ ԱՆ ՔԿ վարչության կողմից, որոնք «կլորացված» և/կամ միջինացված են՝ հետազոտությանն առավել ամբողջական տեսք տալու և ուղղակի ընդհանուր պատկերացում ձևավորելու համար: Ոլորտի ծախսային գնահատականը, հատկապես առավել մանրակրկիտ և խիստ ճշգրիտ հաշվարկները պահանջում են առավել լայնածավալ և երկարաժամկետ մոտեցում:

⁸ Համաներման արդյունքում, մոտ 600 հոգով նվազել են դատապարտյալները



Ինչպես կարելի է նկատել, գրեթե անփոփոխ երկու տարիների ընթացքում, ծախսերի առյուծի բաժինը հատկացվում է սննդին, հազուստին, սանիտարահիգիենիկ պարագաներին և կոմունալ, էլ.էներգիայի ծախսերին:

Ելնելով առկա տվյալների վերլուծությունից՝ մեկ դատապարտյալի/կալանավորվածի օրական ուղղակի զուտ ծախսը կազմում է մոտ 840 դրամ (2013թ.՝ 307272/365=842): Ազատազրկվածների պահման համար պետությունից կատարվող ոչ ուղղակի ծախսերի համադրմամբ⁹՝ յուրաքանչյուր ազատազրկվածի օրական ծախսը կազմում է մոտ 4500 դրամ (2013թ-ի համար):

Եթե հաշվի առնենք, որ ապագա Պրոբացիայի ծառայության լիարժեք գործելու պարագայում միջինը մոտ 1400-1500 ազատազրկվածներով կնվազի քրեակատարողական հիմնարկներում պահվողների թիվը (ներառյալ կալանավորված անձինք և դատապարտյալներ)՝ «հոսելով» Պրոբացիայի ծառայություն (ի հաշիվ ազատազրկում ենթադրող խափանման միջոցների և պատժատեսակների նվազ կիրառման, որի

⁹ Ծառայողի աշխատավարձ, շինարարական ծախսեր և այլն

վերաբերյալ կյիսովի տեքստի հաջորդ հատվածում), ապա կարելի է եզրակացնել, որ ՔԿ ծառայության պահպանման համար պետությունը հատկացվող ֆինանսական միջոցներում կլինայվի տարեկան մոտ 509 974 403,0 դրամ:

Չշեղվելով Հետազոտության բուն նյութից՝ այսուհանդերձ, պետք է փաստել, որ քրեական քաղաքականության փոփոխման, դատապարտյալների թվաքանակի նվազման, արդյունքում կարող է առաջանալ նաև բանտային համակարգի (հատկապես ՔԿ հիմնարկների) վերակազմավորման անհրաժեշտություն, որն իր հետ կարող է տնտեսում առաջացնել նաև քրեակատարողական հիմնարկների աշխատակիցների քանակի նվազման հաշվին (որն այսօր կազմում է 2400 աշխատակից)¹⁰: Նվազեցումը, սակայն, պետք է իրականացվի՝ հաշվի առնելով դատապարտյալների այն օպտիմալ թվաքանակը, որոնց հետ արդյունավետ կերպով կարող է աշխատել կամ վերահսկողություն իրականացնել տարբեր ստորաբաժանումների մեկ քրեակատարողական ծառայողը:

Վերը ներկայացված «փոքրիկ» տնտեսումը միակը չէ Պրոբացիայի ծառայության լիարժեք գործելու պարագայում: Սակայն, մինչ տնտեսումներին անցնելը (որին անդրադարձ կարվի հաջորդ վերնագրում), անհրաժեշտ է ներկայացնել, թե ինչպիսի այլ չափանիշներ են ընտրված Պրոբացիայի ապագա ծառայության ծախսային արդյունավետությունը գնահատելիս: Այս առումով, չափազանց կարևոր է կանխատեսել, թե ծառայության լիարժեք գործելու պարագայում քանի դատապարտյալ կարող է սպասարկել այն:

Ստորև ներկայացվող վերլուծության համար հիմք են ծառայել հատկապես Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարության, Քրեակատարողական Վարչության պատասխանատու պաշտոնյաների հետ հարցազրույցները, վերջիններիս կողմից տրամադրված վիճակագրական տեղեկատվություններն ու վերլուծությունները:

Ստացված տեղեկատվությունը քննարկվել և համադրվել է նաև Հայաստանի Հանրապետության դատական դեպարտամենտի կողմից ՀՀ դատական իշխանության պաշտոնական կայք-էջի միջոցով տրամադրված դատական պրակտիկայի վիճակագրության հետ:

Մեր կողմից ներկայացված վիճակագրական տվյալների վերլուծությունն իրականացված է 2012-2013 թվականների համեմատությամբ՝ հաշվի առնելով ինչպես մեզ ներկայացված տարբեր կառույցների տեղեկությունները, այնպես էլ 2009-2011 թվականների ընթացքում տեղի ունեցած երկու համաներումները, որոնց արդյունքում ՔԿ հիմնարկներն ու ԱՊԿ բաժինները բավականին բեռնաթափվել են:

Եվ այսպես, ՀՀ դատական պրակտիկայի և պատիժների կատարման գործընթացի վերլուծությունները վկայում են, որ.

1. 2012թ.-ին ՀՀ ԱՆ ԱՊԿ բաժնում և բաժանմունքներում այլընտրանքային պատիժ է կատարվել 1811, իսկ վերահսկողություն՝ 1288 անձի նկատմամբ (ընդամենը՝ 3099), իսկ 2013թ. այլընտրանքային պատիժ է կատարվել 1975, իսկ վերահսկողություն՝ 1676 անձի նկատմամբ (ընդամենը՝ 3651)¹¹: Հետևաբար, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ այլընտրանքային պատիժների կատարման ստորաբաժանման գործառույթներն իրականացնելու է ապագա Պրոբացիայի ծառայությունը, ուստի նրա ծանրաբեռնվածությունը ներկայիս պայմաններում կազմելու է տարեկան միջինը մոտ **3400**

¹⁰ Քրեակատարողական ծառայության ենթակառուցվածքային բարեփոխումների շրջանակներում ՔԿՀ-ների քանակի փոփոխություն է նախատեսված «Հայաստանի Հանրապետության պատիժների եվ հարկադրանքի այլ միջոցների կատարման համակարգի զարգացման հայեցակարգին հավանություն տալու մասին ՀՀ Կառավարության որոշման նախագծի (արձանագրային) 7-րդ գլխում http://moj.am/storage/files/legal_acts/legal_acts_7396089543021_hayecakarg_qreakataroxakani_zargacman.pdf

¹¹ Վիճակագրությունը տրամադրվել է ՀՀ ԱՆ ՔԿՎ

անձ, որից մոտ 2000 անձի նկատմամբ կկատարվի այլընտրանքային պատիժներ, իսկ մոտ 1400-ի նկատմամբ՝ վերահսկողություն: Ընդ որում, ներկայումս այլընտրանքային պատիժների կատարման ստորաբաժանման կողմից վերահսկողություն է իրականացվում պատժից պայմանական վաղաժամկետ ազատված մոտ 180 անձի նկատմամբ: Եթե քրեական քաղաքականության փոփոխման արդյունքում ազատագրվում կրող դատապարտյալների թիվը (հետևաբար պատժից պայմանական վաղաժամկետ անձանց թիվը) պակասի, միննույն է՝ այդ թիվը կավելանա որպես այլընտրանքային պատիժ կրող անձանց թիվ, քանի որ վերջիններին նկատմամբ ազատագրվման փոխարեն կկիրառվի այլընտրանքային պատիժ: Այսինքն՝ պրոբացիոն ծառայության վերը նշված 3400 անձ ծանրաբեռնվածությունը այդ առումով կմնա գրեթե անփոփոխ:

2. Ըստ Պրոբացիայի ծառայության ներդրման Հայեցակարգի՝ ապագա պրոբացիայի ծառայությանը լիազորություն է վերապահված զեկույցներ ներկայացնել դատարանին կալանավորմանն այլընտրանք խափանման միջոցներ կիրառելու, ինչպես նաև կիրառված այլընտրանքային խափանման միջոցները կատարելու ուղղություններով: Վերլուծությունները վկայում են, որ ներկայումս քրեակատարողական հիմնարկներում ազատագրված անձանց ընդհանուր թվում կալանավորված անձանց տեսակարար կշիռը կազմում է 25%, իսկ դատապարտյալներինը՝ 75%: Ելնելով նշված առանձնահատկությունից՝ պետք է փաստել, որ պրոբացիոն ծառայության «3400 անձ» ծանրաբեռնվածությունը կավելանա՝ նաև հաշվի առնելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագծի 122-րդ հոդվածի պահանջներն ու պայմանները: Այդ հոդվածով, ի թիվս այլ խափանման միջոցների, նախատեսված է 2 նոր խափանման միջոց՝ վարչական վերահսկողությունն ու տնային կալանքը:

Թեև նշված իրավական ակտի նախագծով վարչական վերահսկողությունը նախատեսված է վերապահել ՀՀ Ոստիկանությանը, այնուամենայնիվ, դրանք ըստ էության պրոբացիոն ծառայության կողմից կատարվող խափանման միջոցներ են, և կարող են որպես արդյունավետ այլընտրանք հանդիսանալ կալանավորում խափանման միջոցին: Խափանման միջոցների կիրառման վերաբերյալ միջնորդությունների և դրանց բավարարման ուղղությամբ իրականացված վերլուծությունները վկայում են, որ 2012թ.-ի ընթացքում ՀՀ դատարաններում ստացվել են կալանավորում խափանման միջոցն ընտրելու վերաբերյալ թվով 2621 միջնորդություն, որից 2497-ը դատարանների կողմից բավարարվել են (95.2%): Իսկ 2013 թվականի ընթացքում ստացվել է կալանավորում խափանման միջոցն ընտրելու 3172 միջնորդություն, որից բավարարվել է 3011-ը (95%): Նշվածին զուգահեռ՝ որպես կալանավորմանն այլընտրանք խափանման միջոցը գրավ կիրառելու մասին բավարարված միջնորդությունների քանակը 2012թ. ընթացքում եղել է 134, իսկ 2013թ. ընթացքում՝ 129: Խափանման միջոցի կիրառման որոշման բեկանումները վերադաս դատական ատյանի կողմից 2012թ. եղել է 73, իսկ 2013թ.՝ 114¹²:

Եթե նշված թվերը համադրենք ՀՀ ԱՆ ՔԿՎ կողմից տրված վիճակագրության հետ, առ այն, որ 2012թ. ընթացքում ՔԿՀ-ներում որպես կալանավորված անձ մուտք է եղել 1859, իսկ 2013թ.ին՝ 1647 անձ¹³, ապա կարելի է եզրահանգել, որ տարեկան միջինը մոտ 2000 անձի նկատմամբ կիրառվում է կալանավորում խափանման միջոցը: Միննույն ժամանակ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագծի 116-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ խափանման միջոցի կիրառման հիմնավորում չի պահանջվում ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործության մեջ մեղադրվող անձի սկզբնական կալանքի կամ այլընտրանքային խափանման միջոցի կիրառման դեպքում¹⁴:

¹² Վիճակագրությունը՝ ըստ ՀՀ դատական դեպարտամենտի (www.court.am)

¹³ Վիճակագրությունը տրամադրվել է ՀՀ ԱՆ քրեակատարողական վարչության կողմից

¹⁴ ՀՀ Քրեական Դատավարության Օրենսգրքի նախագիծ, հոդված 116, 3-րդ մաս http://parliament.am/draft_docs5/K-084lrlr.pdf

2012 թվականի ընթացքում ՀՀ դատարաններ ստացվել է 4246 քր. գործ, իսկ 2013 թվականի ընթացքում՝ 4039:

Եթե հաշվի առնենք որ 2012 թվականի ընթացքում ոչ մեծ ծանրության և միջին ծանրության հանցագործության կատարման մեջ մեղադրվող անձանցից թվով 400-ի, իսկ 2013թ. ընթացքում 350-ի նկատմամբ նշանակվել է կալանավորում խափանման միջոցը¹⁵, ապա կարելի է եզրակացնել, որ տարեկան միջինը մոտ 600 անձի նկատմամբ տեսականորեն հնարավոր է, որ կիրառվի այլընտրանքային խափանման միջոց տնային կալանքն ու վարչական վերահսկողությունը: Նշված խափանման միջոցները կկատարի պրոբացիոն ծառայությունը:

3. Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ տարբեր երկրներում պրոբացիայի ծառայությունները ստեղծելիս, սկզբնական ժամանակահատվածում շեշտը դրվել է հատկապես ոչ մեծ և միջին ծանրության հանցագործություն կատարած անձանց հետ աշխատանք իրականացնելու վրա՝ ինչպես նաև ենթադրելով, որ մեր երկրում նոր ստեղծվող ծառայությունը ևս սկզբնական ժամանակահատվածում պրոբացիոն աշխատանքներ կիրականացնի հենց այս իրավախախտների հետ, ուստի մեր կողմից ուշադրության է արժանացել և վերլուծվել է նաև դատական պրակտիկան և պատիժ կրողների տվյալները՝ ըստ հանցագործության ծանրության աստիճանի: Մասնավորապես՝ 2012 թվականին դատապարտվել է 3727 անձ, որից ազատազրկման (ներառյալ՝ կալանքի) է դատապարտվել 2737 անձ, ընդ որում 613՝ մինչև 1 տարի ազատազրկման, 444՝ 1-ից 2 տարի ազատազրկման, 386՝ 2-ից 3 տարի ազատազրկման, 517՝ 3-ից 5 տարի ազատազրկման, 173՝ 5-ից 8 տարի ազատազրկման, 20՝ 8-ից 10 տարի ազատազրկման, 39՝ 10-ից 15 տարի ազատազրկման, 1՝ ցմահ ազատազրկման: Նշվածներից 19-ը դատապարտվել է սպանություն կատարելու, դիտավորությամբ առողջությանը ծանր վնաս հասցնելու, բռնության համար: Նշվածներից 544 անձ դատապարտվել է կալանք պատժատեսակի, իսկ 762-ի նկատմամբ պատիժը պայմանականորեն չի կիրառվել¹⁶:

Եթե վերը նշվածներից հանենք 3 տարուց ավելի ազատազրկում կրող անձանց, ինչպես նաև այն անձանց, ում նկատմամբ պատիժը պայմանականորեն չի կիրառվել, ապա կարելի է եզրակացնել, որ մոտ 1200 անձ¹⁷ կարող է ազատազրկման փոխարեն դատապարտվել այլընտրանքային պատժի, որը կկատարի ապագա պրոբացիոն ծառայությունը:

Եվ այսպես, ըստ մեր կողմից նշված և վերլուծված հիմնավոր ենթադրությունների՝ հաշվի առնելով նաև այն հանգամանքը, որ նորաստեղծ կառույցի լիարժեք գործարկումը մեծապես կախված է լինելու նաև մեր երկրում քրեական արդարադատության և քրեական քաղաքականության շեշտակի փոփոխություններից,¹⁸ պրոբացիայի ենթակայությամբ պահվող անձանց թիվը 2016-2017թ. կհասնի, մոտ 5200 մարդու¹⁹:

¹⁵ Վիճակագրությունը տրամադրվել է ՀՀ դատական դեպարտամենտի կողմից

¹⁶ Վիճակագրությունը ըստ ՀՀ դատական դեպարտամենտի (www.court.am)

¹⁷ Հիմք ընդունելով որոշ վիճակագրական տվյալների բացակայությունը, ինչպես նաև ծրագրի սուղ ժամկետները՝ տեքստում չի վերլուծվել արարքի ծանրության աստիճանի, հողվածի և պատժաչափի միասնությունը, քանի որ դրանք հաճախ կարող են չհամընկնել: Մասնավորապես՝ ծանր հանցագործության համար դատապարտված անձի պատժաչափը կարող է 5 տարուց պակաս լինել և չհամընկնել ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցագործությունների թվին

¹⁸ Ենթադրվում է, որ Քրեական արդարադատությանը մեր երկրում պատժողական քաղաքականությունից անցում պիտի կատարի դեպի վերականգնողական արդարադատության, ինչը Պրոբացիայի հիմնական գաղափարախոսությունն է և ըստ էության ոչ ֆինանսական նախահիմքը

¹⁹ Ներկայացված տվյալները հաշվարկելիս նկատի է առնվել նաև վերջին 6 տարիների ընթացքում երեք համաներումների արդյունքում ազատազրկված անձանց թվի էական կրճատումը և դրա հաշվին ՔԿՀ-ների գերբնակեցման նվազեցումը:

Ի սկզբանե պետք է նշել, որ ծրագրային կանխատեսումներն արված են 2016-2017թ.թ. համար, քանի որ նախատեսվում է, որ պրոբացիոն ծառայության ամբողջական ներդրումը ենթադրաբար կիրականացվի այդ ժամկետներում:

Բացի դատական և պատժի կատարման պրակտիկաների վերլուծությունից, մեր կողմից իրականացված հաշվարկի համար հիմք է ընդունվել նաև պրոբացիայի ծառայության հետագա գործունեության արդյունավետության համար անհրաժեշտ տեխնիկական ռեսուրսների և միջոցների ապահովման հիմնահարցերը: Մասնավորապես՝

4. Մեկ պրոբացիոն աշխատող կարող է արդյունավետ աշխատել միջինում 40-50 պրոբացիայի ծառայությունում գտնվող անձանց (դեպքի) հետ²⁰

5. Շենքերի և շինությունների կառուցման և հիմնանորոգման կապիտալ ծախսեր այս աշխատանքում նախատեսված չեն, քանի որ Երևանում շենքային պայմանները հիմնականում առկա են, իսկ մարզերում անհրաժեշտ տարածքները ենթադրվում է, որ կվարձակալվեն: Ընդ որում, մարզկենտրոններում տեղակայված գրասենյակների մակերեսը կկազմի մոտ 120 քառ. մետր, իսկ մնացած նստավայրերինը մոտ 30 քառ. մետր (բացի Երևան քաղաքից): Նշված հաշվարկը ներկայացնելիս ևս, փորձ է կատարվել հնարավորինս համահունչ լինել ներկայումս արդեն ընդունված Հայաստանի Հանրապետությունում պրոբացիայի ներդրման Հայեցակարգին: Մասնավորապես՝ յուրաքանչյուր մարզկենտրոնում տեղակայված ստորաբաժանումը վերականգնողական, վերահսկողական աշխատանքների շրջանակներում պետք է իրականացնի խմբային աշխատանքներ, որոնք առավել արդյունավետ են վարքի շտկման, իրավախախտների վրա դրական ազդեցության առումով և այլն: Տարբեր աղբյուրներ²¹, խմբային աշխատանքների կամ թրենինգների համար նշում են մասնակիցների օպտիմալ քանակ, որը հիմնականում տատանվում է 8-12-ի միջև: Հաշվի առնելով այն կարևոր հանգամանքը, որ Պրոբացիայի ծառայությունը կարող է արդյունավետ գործել քրեական քաղաքականության փոփոխության արդյունքում (առավել հազվադեպ կիրառելով ազատագրկում՝ փոխարենն ընդլայնելով այլընտրանքային միջոցներն ու պատիժները), ուստի հնարավոր ենք համարում բազմաթիվ դատապարտյալների հետ նման խմբային աշխատանքների իրականացման անհրաժեշտությունը, ընդ որում՝ միաժամանակ 2-3 սենյակ զբաղեցված լինելու առումով: Այս առումով, սենյակների մակերեսը պետք է համապատասխանի նման խմբային աշխատանքներին, ինչպես նաև միաժամանակ այլ աշխատակիցների կողմից ամենօրյա աշխատանքները կատարելու անհրաժեշտությանը: Ավելին, նշված թրենինգների սենյակները միաժամանակ ծառայելու են նաև որպես սոցիալական աշխատողի կամ հոգեբանի ամենօրյա աշխատասենյակներ:

²⁰ Նշված թվաքանակը ներկայացված է բազմաթիվ միջազգային վերլուծություններում: Այս թվաքանակն է ներկայացված նաև Հայեցակարգում, ինչպես նաև ՀՀ ԱՆ համապատասխան պաշտոնյաների հետ մեր կողմից ունեցած հարցումների արդյունքներում:

²¹ Ethical Principles of Psychologists and Code of conduct (2010 ammendments), Aerican Psychological Association (APA) <http://www.apa.org/ethics/code/index.aspx>

1.2. Հայաստանի Հանրապետությունում Պրոբացիայի Ծառայության ամբողջական ներդրման համար պահանջվող լրացուցիչ ֆինանսական ռեսուրսներ

1.2.1. Աշխատավարձ և դրան հավասարեցված վճարումներ

Աշխատանքի վարձատրությանն ուղղվող միջոցների ծավալը հաշվարկվել է լրացուցիչ 117 հաստիքի հաշվով: Հաշվի է առնվել այսօր գործող աշխատավարձի միջին դրույքաչափը, որը նախատեսվում է հուլիսի 1-ից բարձրացնել 10 տոկոսով: Հիմնվելով ՀՀ Կառավարության համապատասխան ծրագրերի վրա /մասնավորապես 2014-2016թ.թ միջնաժամկետ ծախսերի ծրագիր/, որտեղ նշված է, որ պետական ծառայողների աշխատավարձը մինչև 2016թ. կաճի ևս մոտ 10 տոկոսով, պրոբացիոն ծառայողի միջին ամսական աշխատավարձը հաշվարկվել է 220 000,0 դրամի չափով:

1.2.2. Գրասենյակների վարձակալություն

Գրասենյակային տարածքների վարձակալության ծախսերը հաշվելիս հիմք է ընդունվել այն ծրագրային դրույթը, որ մարզկենտրոններում տեղակայված գրասենյակների մակերեսը կկազմի մոտ 120 քառ.մետր, իսկ մնացած նստավայրերինը մոտ 30 քառ. մետր (բացի Երևան քաղաքից)՝ ելնելով տարբեր նստավայրերում տեղակայված գրասենյակների գործառույթների բնույթից: Այսպես, հիմք ընդունելով ՀՀ տարբեր մարզերի բնակելի (վարչական) տարածքների վարձակալության սակագները՝ կանխատեսվում է, որ 2016-2017թ.թ հանրապետության մարզկենտրոններում վարչական տարածքի մեկ քառ. մետրի վարձակալության սակագինը կկազմի ամսական մոտ 2000.0 դրամ, իսկ մարզերի այլ նստավայրերում՝ միջին հաշվով 1000.0 դրամ: Այսպիսով, վարչական տարածքների վարձակալության տարեկան ծախսը կկազմի 39600 000,0 .դրամ ($2000 \cdot 1200 \cdot 12000 + 30 \cdot 30 \cdot 1000 \cdot 12000 = 39600 000,0$ դրամ):

1.2.3. Վարչական սարքավորումների (հիմնականում համակարգչային տեխնիկա) ձեռքբերում, համակարգիչների սպասարկում և գրենական պիտույքների ձեռքբերում

Համակարգչային տեխնիկայի ձեռքբերման ծախսերը կկազմեն 40 700 000,0.դրամ ($220000,0 \cdot 185 = 40 700 000,0$ դրամ)²²:

«Համակարգիչների սպասարկում և գրենական պիտույքների ձեռքբերում» հոդվածով նախատեսվում է 4000 000,0 դրամ, որից 3000 000,0.դրամը նախատեսվում է ուղղել համակարգչային տեխնիկայի սպասարկման, իսկ 1000 000,0 .դրամը՝ գրենական պիտույքների ձեռքբերման նպատակով:

1.2.4. Տրանսպորտային միջոցների ձեռքբերում և դրանց սպասարկում

Տրանսպորտային միջոցների ձեռքբերման ծախսերը կկազմեն մոտ 180000 000,0 .դրամ: Նախատեսվում է ձեռք բերել 26 մարդատար ավտոմեքենա, մեկ ավտոբուս և մեկ միկրոավտոբուս՝ ($6 000 000,0$ դրամ $\cdot 26$) + $24 000 000,0$ դրամ (2 ավտոբուս):

Տրանսպորտային միջոցների տարեկան սպասարկման ծախսերը հաշվարկված են 20000 000,0.դրամի չափով, որն իր մեջ ներառում է 26 ավտոմեքենայի և երկու ավտոբուսի վառելիքի ծախսերը ($26 \cdot 5 \cdot 500 \cdot 22 \cdot 12 = 17,160 000,0$ հազ.դրամ) և 2900 000,0. դրամի չափով տեխսպասարկման և նորոգման ծախսերը:

²² Համակարգչային տեխնիկայի միավորի գինը՝ 220.0 հազ.դրամ, իր մեջ ներառում է բացի համակարգիչներից նաև սկաներների, պատճենահանող սարքերի, տպիչների և սերվերի գինը:

1.2.5. Գործուղումներ

Գործուղումների համար նախատեսված է 4600 000,0դրամ: Այստեղ հաշվի են առնված միայն Հանրապետության ներսում գիշերավարձի և օրապահիկի ծախսերը 200 մարդ օրվա հաշվարկով²³ (23.000,0*200): Արտասահմանյան գործուղումների ծախսերն այստեղ արտացոլված չեն, քանի որ ենթադրվում է, որ դրանք կիրականացվեն արտասահմանյան վարկային կամ դրամաշնորհային միջոցների հաշվին:

1.2.6. Կապի, էներգետիկ, ջեռուցման և կոմունալ ծառայություններ

Կապի ծառայությունների ծախսերը կկազմեն տարեկան 15000 000,0դրամ, իսկ էներգետիկ, ջեռուցման և կոմունալ ծառայությունների ֆինանսավորման համար անհրաժեշտ ծախսերը՝ 17500 000,0 դրամ: Դրանք հաշվարկել են հիմք ընդունելով ՀՀ Կառավարության համապատասխան որոշումներով ամրագրված մեթոդաբանությունը և սահմանաչափերը²⁴:

1.2.7. Ապահովագրական ծախսեր

Ապահովագրական ծախսերը կկազմեն 2000 000,0. Դրամ, որից 800, 000,0 հազ դրամը կուղղվի տրանսպորտային միջոցների ապահովագրմանը, իսկ մնացած 1200 000,0 դրամը անշարժ գույքի ապահովագրմանը:

1.2.8. Կահույք, կահավորանք

Կահույքի ձեռքբերման համար նախատեսված 28000 000,0 դրամը հաշվարկելիս հիմք է ընդունվել յուրաքանչյուր աշխատակցին մեկական գրասեղանով և աթոռով, իսկ յուրաքանչյուր երեք աշխատակցին մեկական գրապահարանով ապահովելու անհրաժեշտությունը: Բացի այդ նախատեսվում են չիրկիզվող պահարաններ և փափուկ կահույք պրոբացիայի ծառայության ղեկավար կազմի համար, ինչպես նաև խորհրդակցությունների սենյակի կահավորումը (117*110 000դրամ+50*200+5 100 000 0. դրամ այլ կահույք): Նախատեսվում է ձեռքբերել 60 օդորակիչ՝ յուրաքանչյուրը 200 000,0 դրամով:

1.2.9. Էլեկտրոնային վերահսկողության համար անհրաժեշտ սարքավորումներ²⁵

Էլեկտրոնային վերահսկողության համար անհրաժեշտ սարքավորումների ձեռքբերման համար անհրաժեշտ ֆինանսական միջոցների հաշվարկն իրականացնելիս ենթադրվել է որ տնային կալանքը պրոբացիայի ծառայության լիարժեք ներդրումից հետո կտարածվի առնվազն 500 կալանավորի վրա և մեկ կալանավորի հեռահար էլեկտրոնային

²³ Գործուղման ծախսերի հաշվարկն իրականացվել է ՀՀ Կառավարության 29 դեկտեմբերի 2005 թվականի N 2335-ն որոշմամբ հաստատված չափաբաժիններով:

²⁴ ՀՀ Կառավարության որոշում 28 ապրիլի 2005 թվականի N 629-ն «Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեի նախագծում Հայաստանի Հանրապետության պետական մարմինների գծով բյուջետային ծախսերի առանձին տեսակների՝ ջեռուցման, վառելիքի և էլեկտրաէներգիայի ձեռքբերման ծավալների հաշվարկման հիմքում դրվող նորմաները հաստատելու մասին: ՀՀ Կառավարության որոշում 23 սեպտեմբերի 2004 թվականի N 1536-ն «Հայաստանի Հանրապետության պետական մարմինների կապի և կոմունալ ծախսերի նորմաներ սահմանելու մասին»:

²⁵ Էլեկտրոնային մոնիթորինգի սարքավորումները գնահատման տեսակետից ամենաբարդն են՝ հաշվի առնելով տարբեր երկրներում դրանց արտադրության և վաճառքի խիստ տարբեր գները՝ 15Եվրոյից, մինչև մի քանի հարյուր Եվրո արժողությամբ: Այս առումով, մեր վերլուծությունները կատարվել են միջինից բարձր գնով, որից նվազ գնման դեպքում կարող են լինել հավելյալ տնտեսումներ:

սարքի գինը կկազմի 262.5 000, դրամ (500 Եվրո)²⁶, որն իր մեջ ներառում է նաև էլեկտրոնային մոնիթորինգի կենտրոնում տեղադրված սարքավորման արժեքը:

Այսպիսով պրոբացիոն ծառայության ամբողջական ներդրման համար լրացուցիչ ֆինանսական հատկացումների ընդհանուր պահանջը կկազմի մոտ 841270 000,0 դրամ:

Մինևույն ժամանակ, պրոբացիոն ծառայության ամբողջական ներդրման պայմաններում միջին տարեկան ծախսը, եթե նկատի ունենանք, որ ձեռքբերված ոչ ֆինանսական ակտիվների, մասնավորապես ավտոմեքենաների ամորտիզացիոն ժամկետը 8 տարի է, սարքավորումներինը՝ 5 տարի, իսկ համակարգիչները կվոխարինվեն 3 տարին մեկ անգամ, կկազմի շուրջ 519570 000,0 դրամ:

ՀՀ-ում պրոբացիոն ծառայության ամբողջական ներդրման համար պահանջվող լրացուցիչ ֆինանսական ռեսուրսների գնահատականը տրված է աղյուսակ 2-ում:

Աղյուսակ 2.

Պրոբացիոն ծառայության ամբողջական ներդրման համար պահանջվող լրացուցիչ ֆինանսական ռեսուրսները

ԾԱԽՍԱՅԻՆ ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԸ	ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՄԱՆ ԾԱՎԱԸ /ՀԱՋ. ԴՐԱՄ/
Աշխատավարձ և դրան հավասարեցված վճարումներ	334.620,0
Գրասենյակների վարձակալություն	39.600,0
Վարչական սարքավորումների (հիմնականում համակարգչային տեխնիկա) ձեռքբերում	40.700,0
Համակարգիչների սպասարկում և գրենական պիտույքների ձեռքբերում	4.000,0
Տրանսպորտային միջոցների ձեռքբերում	180.000,0
Տրանսպորտային միջոցների տարեկան սպասարկման ծախսեր	20.000,0
Գործուղումներ	4.600,0
Կապի ծառայություն	15.000,0
Էներգետիկ, ջեռուցման և կոմունալ ծառայություններ	17.500,0
Ապահովագրական ծախսեր	2.000,0
Կահույք	28.000,0
Օդորակիչներ	12.000,0
Էլեկտրոնային վերահսկողության համար անհրաժեշտ սարքավորումներ	131250,0
Չնախատեսված այլ ծախսեր	12.000,0
ԸՆԴԱՄԵՆԸ՝	841.270,0

²⁶ <http://www.correct.state.ak.us/probation-parole/electronic-monitoring>, page 2;
<http://www.urban.org/UploadedPDF/412678-The-Costs-and-Benefits-of-Electronic-Monitoring-for-Washington-DC.pdf>, էջ 4;
<https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/234460.pdf>, էջ 14;
<http://www.johnhoward.ab.ca/pub/pdf/monitorupdate.pdf>, էջ 19;
<http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/PCCP%20documents%202013/Analysis%20questionnaires%202012.pdf>, էջ 2;
<http://www.tm.lt/dok/Renginiai/Monitoringas20110303/Bungerfeldt.pdf>, էջ 5;

1.3. Պրոբացիայի ծառայության ներդրման ֆինանսական խնայողություններ

Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ Պրոբացիոն ծառայության ամբողջական ներդրումը կարող է հանգեցնել նաև ֆինանսական միջոցների լրացուցիչ տնտեսումների և պետության օգտին վերականգնված գումարների:

Այսպես, մեկ ազատագրված անձի (դատապարտյալ, կալանավորված անձ) միջին տարեկան պահպանման ծախսը 2016թ. կկազմի շուրջ 2400 000,0 դրամ, ընդ որում մեկ կալանավորվածի հաշվով պետության կողմից կատարվող զուտ ծախսերը մոտ 150 000,0 դրամով գերազանցում են դատապարտյալի վրա կատարվող ծախսերը, հաշվի առնելով կալանավորվածների տեղափոխման վրա կատարված լրացուցիչ ծախսերը²⁷: Հետևաբար, եթե քրեակատարողական հիմնարկներից մոտ 1400 դատապարտյալ և կալանավորված անձ պետք է տեղափոխվի ապագա պրոբացիայի ծառայության ենթակայության, կամ այլ խոսքով կշարունակի կրել այլընտրանքային պատիժներ, ապա դրա հետ կապված ֆինանսական միջոցների տնտեսումը կկազմի $2.4 \cdot 1400 = 3\,360\,000\,000,0$ բամ:

Մյուս կողմից, վերլուծելով առկա տվյալները, կարելի է արձանագրել, որ այլընտրանքային պատիժներ կրող դատապարտյալների շուրջ 30 տոկոսը վճարում է տուգանք²⁸, որի միջին մեծությունը կազմում է 145 000,0 դրամ, հետևաբար պետական բյուջեի օգտին լրացուցիչ կվերականգնվի $60900\,000,0$ դրամ ($1400 \cdot 0.3 \cdot 145,0 = 60\,900\,000,0$ դրամ):

Դրա հետ մեկտեղ, ներկայումս այլընտրանքային պատիժներ կրող դատապարտյալների մոտ 15 տոկոսը ընդգրկված է հանրային աշխատանքներում²⁹: Եթե

²⁷ Հաշվարկներում օգտագործվել են ՀՀ արդարադատության նախարարության քրեակատարողական վարչության կողմից ներկայացված տվյալները

²⁸ **2012 թվականին** 1001 տուգանքի դատապարտվածների ընդհանուր գումարը կազմում է 311.454.350 դրամ, որից փաստացի կատարվել են 470 տուգանքներ, փաստացի բռնագանձված գումարը կազմում է 144.695.583 դրամ:

2013 թվականին 1009 տուգանքի դատապարտվածների մոտ ընդհանուր գումարը կազմում է 359.045.067 դրամ, որից փաստացի կատարվել են 423 տուգանքներ, փաստացի բռնագանձված գումարը կազմում է 138.597.237 դրամ:

²⁹ **2012 թվականի ընթացքում** այլընտրանքային պատիժների կատարման բաժնի միջնորդությունների հիման վրա հանրային աշխատանքների ձևով պատիժ են կրում 435 դատապարտյալներ, 20 դատապարտյալի նկատմամբ հանրային աշխատանքներ պատիժը նշանակվել է համաձայն իրենց դիմումի՝ ազատագրվման փոխարեն, 13-ի նկատմամբ ազատագրվման ձևով պատիժը փոխարինվել է ավելի մեղմ պատժատեսակով /ընդամենը 468/: Նրանից 143-ը գտնվում են ընթացքի մեջ, որոնցից ներկայումս աշխատում են 98-ը, 35-ի վերաբերյալ կնքվում են պայմանագրեր, իսկ 10-ը չեն աշխատում /7 հետախուզում, 1 հիվանդ, 2 վերաբերյալ ներկայացվել է միջնորդություն/, 96 հանրային աշխատանքներ փաստացի կատարվել են, 201-ի պատիժները կասեցվել են /199-ը գտնվում են ազատագրվման, իսկ 2-ը՝ զինվորական ծառայության մեջ/, 16-ի պատիժները կարճվել են /6 նոր հանցանք, 2 համաներում, 1 հաշմանդամ, 1 վերաքննիչ դատարանի որոշմամբ, 2 օրենքի փոփոխություն, 4 մահ/, 4 դատապարտյալի պատիժը դադարեցվել է նոր հանցանք կատարելու փաստով, 8 դատապարտյալի նկատմամբ նշանակված հանրային աշխատանքները բաժանմունքի միջնորդության հիման վրա փոխարինվել են ազատագրվմամբ:

2013 թվականի ընթացքում հանրային աշխատանքների ձևով պատիժ է նշանակվել 522 դատապարտյալի նկատմամբ, որոնցից 484-ը այլընտրանքային պատիժների կատարման բաժնի բաժանմունքների միջնորդությունների հիման վրա, 24 դատապարտյալի նկատմամբ հանրային աշխատանքներ պատիժը նշանակվել է համաձայն իրենց դիմումի՝ ազատագրվման փոխարեն, 14-ի նկատմամբ ազատագրվման ձևով պատիժը փոխարինվել է ավելի մեղմ պատժատեսակով: Նրանից 64-ը գտնվում են ընթացքի մեջ, որոնցից ներկայումս աշխատում են 31-ը, 17-ի վերաբերյալ կնքվում են պայմանագրեր, իսկ 16-ը չեն աշխատում /8 հետախուզում, 6 վերաբերյալ ներկայացվել է միջնորդություն, 1 հիվանդ, 1 ենթակա է համաներման/, 124 հանրային աշխատանքներ փաստացի կատարվել են, 181-ի պատիժները կասեցվել են /180-ը գտնվում են ազատագրվման, իսկ 1-ը՝ զինվորական ծառայության մեջ/, 137-ի պատիժները կարճվել են /124 համաներում, 7 նոր հանցանք, 1 օրենքի փոփոխություն, 2 մահ, 1 արտահանձնում, 1 կենսաթոշակառու, 1 բեկանվել է վերաքննիչ դատարանի որոշմամբ/, 8 դատապարտյալի պատիժը դադարեցվել է նոր հանցանք կատարելու փաստով /կալանավորվել են/, 8 դատապարտյալի նկատմամբ նշանակված հանրային աշխատանքները բաժանմունքի միջնորդության հիման վրա փոխարինվել են ազատագրվմամբ:

հաշվի առնենք, որ սոցիալական ծառայության մարմինների կողմից հասարակական աշխատանքներ կատարող յուրաքանչյուր անձին վճարվում է օրական 2000,0 դրամ, ապա պետության համար ամեն տարի տնտեսված գումարը կկազմի լրացուցիչ $1400 \cdot 0.15 \cdot 60.000,0 \cdot 12 = 151.200,0$ հազ.դրամ:

Այսպիսով, պրոբացիոն ծառայության ամբողջական ներդրման հետևանքով ֆինանսական միջոցների տնտեսումը կկազմի 3.572100 000,0 դրամ ($151,2 + 60 \cdot 900 \cdot 000,0 + 3 \cdot 360 \cdot 000 \cdot 000,0 = 3572100 \cdot 000,0$): Եթե դրանից հանենք պրոբացիոն ծառայության ամբողջական ներդրման համար պահանջվող լրացուցիչ ծախսերը՝ 841200 000,0 դրամ, ապա պրոբացիոն ծառայության ամբողջական ներդրման գուտ օգուտը կկազմի 2730 900 000,0. դրամ:

Ինչպես տեսանք, Պրոբացիայի ծառայության ներդրումն իրապես կարող է տնտեսող լինել: Այն տնտեսական առումով ևս այլընտրանք է ազատագրկմանը: Միաժամանակ, պետք է հստակ ընգծել, որ ինչպես ցանկացած նոր կառույց, այս դեպքում նաև Պրոբացիայի պետական ծառայության ստեղծումը պահանջում են լրացուցիչ ֆինանսական ներդրումներ: Այս առումով, ներդրման սկզբնական ժամանակաշրջանում պետությունը ստիպված պետք է լինի հայթայթել միջոցներ նոր կառույցը ձևավորելու, կադրերի ընտրության և վերապատրաստման, նրանց աշխատատեղերի կահավորման և այլ ուղղություններով:

Այսուհանդերձ պետք է նշել, որ ֆինանսական առումով խնդիրների լուծումը դեռևս կայուն երաշխիք չի լինի Պրոբացիայի ծառայության արդյունավետ գործունեության համար, եթե իրապես չփոխվի որոշում կայացնողների մոտեցումը պատժողական քաղաքականությանը, հանցագործություն կատարած անձին և հասարակության անվտանգության ապահովմանն ընդհանուր առմամբ:

Այս առումով, Հետազոտության երկրորդ մասում փորձ է կատարվել ներկայացնել Պրոբացիայի Ծառայության ոչ միայն ֆինանսատնտեսական նշանակությունն ու առանձնահատկությունները, այլև այն սոցիալական (ոչ ֆինանսական) ազդեցությունը, որ կարող է ունենալ Պրոբացիայի Ծառայությունը քրեական արդարադատության համակարգում՝ իր ամբողջական գործարկման արդյունքում:

2. ՊՐՈԲԱՑԻԱՅԻ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ (ՈՉ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ) «ՇԱՀՈՒՑԹՆ» ՈՒ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ

2.1. Պատժի հայեցակարգային փոփոխություններ

Ինչպես ներկայացվեց Հետազոտության առաջին մասում, Պրոբացիոն ծառայությունները, այդ թվում նաև ՀՀ Պրոբացիայի ծառայությունը, քրեական արդարադատության համակարգերում կարող են արդյունավետ լինել ֆինանսական-ծախսային տեսակետից (հաշվի առնելով նվազագույնը մեկ կալանավորվածի կամ դատապարտյալի վրա կատարվող ուղղակի ծախսերի նվազեցումը): Ավելին, Պրոբացիայի ծառայությունը կարող է հանգեցնել նաև որոշակի խնայողությունների: Մակայն պետք է փաստել, որ բացի տնտեսական արդյունավետության ցուցանիշից, Պրոբացիայի ծառայությունները կարևոր դերակատարում ունեն նաև հանցավորության, հատկապես կրկնահանցագործությունների նվազեցման, քրեակատարողական հիմնարկների գերբնակեցման նվազման և հանցագործություն կատարած անձանց հասարակությունում առավել արդյունավետ վերաինտեգրման գործընթացներում:

Քրեական իրավունքի տեսության մեջ առանձնացվում են մի շարք տարրեր, որոնց համակցությունը ձևավորում է պատժի հասկացությունը և արտացոլում պատժի էությունը: Պատժի նպատակների հիմնախնդիրը ոչ միայն և ոչ այնքան իրավաբանական, որքան փիլիսոփայական և հոգեբանական է, որը դարերի ընթացքում զբաղեցրել է ժամանակի խոշորագույն փիլիսոփաների և հոգեբանների միտքը:

Պատժի գործնական նպատակների նշանակությունը ներկայացնելիս, պետք է հիշել անգլիացի փիլիսոփա Ջ. Բենտամի (1748-1832թթ.) հայացքները³⁰: Նա դեռևս 18-19-րդ դարերում առաջ էր քաշում պատիժ չկիրառելու երեք հիմնական պայմաններ: Առաջին՝ պատիժ չի կարող կիրառվել, եթե դրանով չի փոխհատուցվում հանցագործությամբ պատճառված վնասը: Երկրորդ՝ կիրառվող պատժի ծախսերը պետության համար չեն կարող լինել ավելի թանկ, քան հանցագործությամբ պատճառված վնասը: Երրորդ՝ եթե վնասը կարող է հատուցվել առավել արդյունավետ եղանակով³¹:

Պատիժ երևոյթն ունի վաղեմի պատմություն: Այն անցել է լոկ տեսակայինից մինչև խոր արժեքային և աշխարհայացքային փոփոխությունների միջով: Այն տարբերվել է իր տեսակով պատմության տարբեր ժամանակաշրջաններում՝ ունենալով բազում ձևեր, որոնցից հատկանշական է պատժի հոգեբանական մոտեցումները, նրա աստիճանաբար հումանիզացիան, «մարդ» գործոնի կարևորումը և հատկապես պատժի ենթարկված անձի ուղղումը որպես պատժի կարևորագույն նպատակներից մեկը: Պատժի առանձնահատկությունները, վերջինիս պայմանները բավականին յուրահատուկ են իրենց տեսակով, որոնք մեծապես անդրադառնում են ուղղման նկատմամբ դրական դիրքորոշման ձևավորման ու ցուցաբերման վրա, հոգեբանական միջամտությունների նկատմամբ համարժեք վերաբերմունքի ձևավորմանը և այլն:

Պատժի նպատակների ձևակերպման մեջ անփոփոխ չի եղել նաև Հայաստանի Հանրապետությունը: Այս առումով, պատժի նպատակների մեջ բավական

³⁰ J.Bentham “An Introduction to the Principles of Morals and Legislation”, XIV.9

³¹ <http://www.econlib.org/library/Bentham/bnthPML14.html/idem>

փոփոխություններ են կատարվել 2003 թվականի օգոստոսի մեկին գործողության մեջ դրված ՀՀ Քրեական օրենսգրքի մեջ, սահմանելով՝ «Պատժի նպատակն է վերականգնել սոցիալական արդարությունը, ուղղել պատժի ենթարկված անձին, ինչպես նաև կանխել հանցագործությունները»³²: Ինչպես երևում է վերոգրյալից՝ ՀՀ Քրեական օրենսգրքում առաջինը սահմանվում է սոցիալական արդարության վերականգնումը: Պատժի՝ սոցիալական արդարությունը վերականգնելու նպատակը բխում է ՀՀ Քրեական օրենսգրքի հոդված 10-ից³³. «պատիժը և քրեաիրավական ներգործության այլ միջոցները պետք է լինեն արդարացի, համապատասխանեն հանցանքի ծանրությանը, այն կատարելու հանգամանքներին և հանցագործի անձնավորությանը: Սոցիալական արդարության վերականգնումը հնարավոր է, եթե հանցանք կատարած անձի նկատմամբ նշանակվի այնպիսի պատիժ, որն անհրաժեշտ է ու բավարար նրան ուղղելու և նոր հանցագործությունները կանխելու համար»: Այսպիսով, ՀՀ Քրեական օրենսգրքում կարևորվեց ոչ միայն պատժի գաղափարը, այլև հանցագործություն կատարած անձը՝ իր տարիքային ու անհատական առանձնահատկություններով, հանցանքը կատարելու պահին ապրած հոգեվիճակով և այլ յուրահատկություններով: Այնուամենայնիվ, հասարակության մեջ տիրում է այն թյուր կարծիքը (հատկապես հանցավորության աճի դեպքում), թե հանցագործությունների կանխման գրավականը քրեական պատիժների խստացումն է: Պատիժն այն միջոցներից մեկն է, որի օգնությամբ պետությունը, ազդելով հանցավորության վրա, պահում է այն որոշակի հարթության վրա: Պատիժը վերջին, ծայրահեղ միջոցն է, որը պետք է գործի այն պարագայում, երբ հասարակությունն այլևս ի գործու չէ կանխել հանցագործությունը: Պետության համար առավել նպատակահարմար է և արդյունավետ կանխել հանցագործությունը, քան պատժել հանցագործին:

Վերը շարադրված նյութերի վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ, չնայած բազմաթիվ նմանություններին և տարբերություններին, այնուամենայնիվ հանցավորությունը չունի մեկ ընդհանուր պատճառականություն և հանցագործներն իրենցից չեն ներկայացնում միատարր խումբ: Խնդիրների մեծամասնությունը, որոնց առկայությունը նպաստում է հանցագործությունների կատարմանը, բաժին է ընկնում հոգեբանությանը, հոգաբանական, հուզական դեֆիցիտին, նույնիսկ եթե առանձին պատճառներ կապված են սոցիալ-տնտեսական անկայունության և անբարենպաստ իրավիճակների հետ: Այս խնդիրների հաղթահարումը կարող է հանդիսանալ անձի վերականգնման (ռեաբիլիտացիայի) և կրկնահանցագործությունների կանխման լավագույն ուղղություններից մեկը: Այս առումով, դատապարտյալների հետագա վերականգնումն առավել արդյունավետ իրականացնելու նպատակով, անհրաժեշտ է ռեադապտացիային ուղղված սոցիալական և հոգեբանական պատրաստականություն ապահովել մինչև պատժի նշանակումը, ինչպես նաև պատժի կրման ողջ ընթացքում:

2.2. Բանտերի³⁴ բացասական ազդեցությունը

Քրեակատարողական հիմնարկներում գտնվելու հանգամանքը (կախված պատժաչափից, դատվածության քանակից և այլն) բացասաբար է անդրադառնում անձի վրա, հաճախ նպաստում նաև անձի կտրուկ հետաձին՝ ընդհուպ մինչև պաթոլոգիկ դրսևորումների առաջացմանը: Այդ պատճառով, քրեակատարողական հիմնարկների

³² ՀՀ Քրեական Օրենսգրքը, հոդված 48, 2-րդ մաս

³³ ՀՀ Քրեական Օրենսգրքը, հոդված 10

³⁴ Սույն բաժնում Բանտ տերմինն օգտագործվում է որպես ազատագրկման վայր թե՛ կալանավորված անձանց և թե՛ դատապարտյալների համար: Տեքստում մինևսույն բովանդակությամբ կիրառվում են նաև «քրեակատարողական հիմնարկ», «ուղղիչ հիմնարկ» կամ «ազատագրկման վայր» եզրույթները

առջև դրված խնդիրների շարքում առանձնակի տեղ է գրավում նաև դատապարտյալի անհատական հոգեբանական առանձնահատկությունների ուսումնասիրումը, համապատասխան հոգեբանական միջամտությունների կիրառումը, օգտակար զբաղվածության, կրթության, աշխատանքով ապահովումը և այլն:

Ազատազրկման վայրերում չպետք է անտեսել քրեակատարողական հիմնարկի սոցիալական միջավայրը, որը տարբերվում է իր բովանդակությամբ և ազդում անձի և նրա վարքի վրա: Այս սոցիալական միջավայրն ունի բազում գործոններ, որոնք բացասաբար են անդրադառնում անձի վարքի և հոգեվիճակի վրա:

Քրեակատարողական հիմնարկի սոցիալական բացասական միջավայրն առանձնանում է հիմնականում հետևյալ գործոններով՝

- հասարակությունից հարկադիր կերպով մեկուսացում
- կանոնակարգվածություն կենցաղային բոլոր հարցերում
- հարկադրաբար միասեռ խմբում ներգրավվածությունը

Դատապարտյալների մոտ առաջանում է նման միջավայրում գոյատևելու պահանջմունք, որն անխոս ազդում է դատապարտյալի անձի հետաճի (դեգրադացիա) և ընդհանրապես որակական փոփոխությունների վրա:

Անձի հետաճի վրա ազդում է նաև շփման մեջ անձնական տարածքի պահպանման հնարավորության բացակայության գործոնը: Ուսումնասիրությունները վկայում են, որ դատապարտյալները, տարիներ շարունակ գտնվելով նույն սահմանափակ տարածքում, նույն մարդկանց շրջապատում, դատապարտված են ոչ միայն ազատազրկման այլև իրար հետ «պարտադիր» շփման: Նման պայմաններում դատապարտյալների մոտ ձևավորվում է պահանջմունք՝ խստորեն պահպանել անձնական տարածքը՝ հատկապես միջանձնային հաղորդակցման ենթատեքստում, ինչը միշտ չէ, որ հաջողվում է:

Զգայական մեկուսացման հետ մարդը բախվում է նաև ձերբակալվելիս, կալանավորվելիս, ինչպես նաև որոշակի ժամկետով կամ ցմահ դատապարտվելիս: Պաշտպանական անհրաժեշտ միջոցներ են արտաքին աշխարհի հետ կապ պաշտպանելու տարբեր այնպիսի միջոցները, ինչպիսիք են նամակագրությունը, հեռախոսակապը, հեռուստացույց դիտելու հնարավորությունը, հարազատների հետ տեսակցությունները (կարճատև և երկարատև), ռադիոները, գրադարանները, թերթերին բաժանորդագրվելու իրավունքը և այլն: Զգայական մեկուսացումը հոգեբանական ադապտացիայի գլխավոր խոչընդոտներից մեկն է: Այս պայմաններում հնարավոր են հոգեկան գործընթացների արտահայտված խանգարումներ, մասնավորապես մտապատկերներ (հալուցինացիաներ) և պատրանքներ (իլուզիաներ) խցային տիպի շինություններում պատիժ կրող դատապարտյալների և կալանավորված անձանց միջև: Նման դեպքում դատապարտյալները նույնպես կարող են հայտնվել մասնակի զգայական մեկուսացման պայմաններում, որն արտահայտվում է տեղեկացվածության խիստ սահմանափակմամբ, անբավարար ստիմուլով և այլն: Այս առումով, Յուկերմանի ուսումնասիրությունները վկայում են, որ զգայական մեկուսացման ենթարկված անձանց մոտ դժվարանում է ուշադրության կենտրոնացումը, խնդիրների լուծման գործընթացը, մասնավորապես՝ տրամաբանական խնդիրներ լուծելիս: Զգայական մեկուսացման դեպքում, մեծապես խանգարվում է տրամաբանական մտահանգումներ կատարելու կարողությունը, վերացարկման, թվաբանական հաշվարկների, վերբալիզացման կարողությունները:³⁵

Այս առումով, ըստ համաշխարհային առողջապահական կազմակերպության՝ աշխարհում մոտ 450 միլիոն մարդ տառապում է հոգեկան կամ վարքային խանգարումներով:³⁶ Այդ խանգարումները հատկապես տարածված են

³⁵ Zuckerman, M., et al. Experimental and subject factors determining responses to perceptual and social isolation. J. abnorm. Psychol. 1968, 73, 183-194.

³⁶ Information sheet: Mental health and prisons, International Committee of the Red Cross, Geneva

բանտերում³⁷: Հոգեկան խանգարումներ կարող են նաև զարգանալ ազատագրկման ընթացքում՝ որպես առկա պայմանների հետևանք, ինչպիսիք են գերբնակեցումը, տարբեր տեսակի բռնությունները, հարկադիր կերպով մեկուսացումը, սեփական տարածքի բացակայությունը, ոչ բավարար առողջապահական ծառայությունները և այլն:

Այս ամենի ազդեցության տակ հաճախ կարող է աճել ինքնասպանության ռիսկի աստիճանը, որը կարող է հանդես գալ որպես վերը նշված բոլոր պայմանների բացասական ազդեցության հանրագումար:³⁸

Հասարակությունում նախկին դատապարտյալի ռեադապտացիայի արդյունավետությունը կախված է ինչպես ազատվողի անձի, նրա աշխարհայացքի, բնավորության գծերի, խառնվածքի, ինտելեկտի, իրավագիտակցության, աշխատանքային հմտությունների առկայությունից և առանձնահատկություններից, այլև ազատվող դատապարտյալին շրջապատող արտաքին աշխարհի պայմաններից, ինչպես նաև այն պայմաններից, որտեղ դատապարտյալը եղել է պատժի կրման ժամանակ, և որոնք կարող են մեծ ազդեցություն ունենալ ազատության մեջ գտնվելու ընթացքում:

Համեմատաբար պատասխանատու փուլ է քրեակատարողական հիմնարկում նախնական հարմարվելը, երբ դատապարտյալը բախվում է նախկին կյանքից արմատապես տարբերվող պայմաններին, նոր պահանջներին հարմարվելու խնդրին:

Մոտավորապես 5-6 ամիս անց սկսվում է երկրորդ փուլը, երբ ձևավորվում են դատապարտյալների անձնային հակազդումները սոցիալական մեկուսացման փաստի վերաբերյալ: Դատապարտյալները ձեռք են բերում կայուն «ազատությունից զրկվածի ախտանիշների համակցություն՝ սինդրոմ», որը նրանց դարձնում է իրար նման: Այդ նմանությունը դրսևորվում է քայլվածքում, դիմախաղում, ժեստերում, վարչակազմի աշխատանքների նկատմամբ վերաբերմունքում և այլն:

Հարմարման առավել բարդ և լարված փուլ է ազատման նախապատրաստման ժամանակահատվածը: Ազատման սպասումները հաճախ լինում են շատ ծանր, ինչը կապված է ազատության մեջ նրանց սպասվող դժվարությունների (միջանձնային հաղորդակցումը, շփման առանձնահատկությունները միջավայրում, ընտանիքում, աշխատանքի վայրում և այլն) հետ: Այս պատճառով հնարավոր են ագրեսիվության, բարձր գրգռվածության և այլ հոգեվիճակների դրսևորումներ: Այնուամենայնիվ, ինչպիսին էլ որ լինի լարվածությունը, այն ուղեկցվում է արտահայտված վեգետատիվ և էնդոկրին հակազդումներով: Տեսական լարվածությունը կարող է հանգեցնել սրտանոթային և օրգանիզմի այլ համակարգերի ախտաբանական խանգարումների: Լարվածության ժամանակ առաջին հերթին տուժում են բարդ գործողությունները և կոգնիտիվ գործընթացները. փոքրանում է ուշադրության ծավալը, խանգարվում են մտածողության և ընկալման գործընթացները, փոքրանում է հիշողության և տարրական մտածողության գործողությունների ծավալը:

Նման առանձնահատկությունների առկայությունն առավել արդիական է դարձնում դատապարտյալների պատժի և վերականգնման տեսությունների համաձուլումը, ավելին՝ հատկապես վերականգնման շեշտադրումը՝ որպես պատժի նպատակ:

³⁷ World Health Report 2001: Mental Health: New Understanding, New Hope. Geneva, World Health Organization

³⁸ Brinded PM et al. Prevalence of psychiatric disorders in New Zealand prisons: a national study. Australia and New Zealand Journal of Psychiatry. 2001;35:166-73. Brugha T et al. Psychosis in the community and in prisons: a report from the British National Survey of psychiatric morbidity. American Journal of Psychiatry. 2005;162:774-80. Holley HL, Arboleda-Flórez J, Love E. Lifetime prevalence of prior suicide attempts in a remanded population and relationship to current mental illness. International journal of offender therapy and comparative criminology, 1995, 39(3): 190-209.

2.3. Պատժից դեպի վերականգնում

Քրեակատարողական (պենիտենցիար) համակարգում վերականգնումը վերջին քսան-քսանհինգ տարիների ընթացքում տարբեր երկրների տեսաբանների կողմից քննադատվել է այն հիմքով, որ «ոչինչ չի աշխատում» հանցագործությունների կանխարգելման գործում: Վերականգնումը չի կարող նվազեցնել հանցավորությունը, քանի որ այն ուղղված չէ պատժի չենթարկված («չբռնված») հանցագործներին, որի պատճառով տնտեսական պայմանների վատթարացումը միննույն է հանգեցնելու է հանցագործների «թափուր» տեղերի համալրմանը:

Վերականգնման նպատակն այն է, որպեսզի հնարավորության տրվի անձին խուսափել հանցագործություն կատարելուց և իրականացնել իր նորմալ կենսագործունեությունը: Արդյունավետ վերականգնումը կախված է ոչ միայն միջամտության մեթոդներից և համապատասխան ծառայություն մատուցողից և ստացողից, այլև այն պայմաններից, որտեղ իրականացվում են այդ աշխատանքները: Օրինակ՝ վերականգնողական աշխատանքների կուրսը անավարտ թողնելու պատճառը կարող է լինել ինչպես անձնակազմի թույլ պատրաստվածությունը, այնպես էլ քրեակատարողական համակարգի ունեցած մոտեցումը հոգեբանական աշխատանքներին, ինչպես նաև դրանց նկատմամբ ունեցած հավակնությունների ցածր մակարդակը, միանձնյա կառավարման ոճը, համագործակցության ցածր մակարդակը այլ ծառայությունների միջև: Լավագույն արդյունք ստանալու համար 3 գործոնները հետևյալն են՝ միջամտությունն իրականացնելու վայրը, թիրախ խմբերը և փոփոխությունների մոդելները: Այս առումով, ամերիկացի գիտնականներ Ռոսսը և Փրայսը գտնում են, որ ռեժիմային գոտում (բնակելի գոտում) իրականացվող միջամտությունները արդյունավետ չեն, քանի որ բացակայում է փոփոխությունների համար անհրաժեշտ միջավայրը: Նրանք գտնում են, որ սոցիալական պայմանները և բանտերի կազմակերպչական կառուցվածքը միանշանակ խոչընդոտում են վարքային փոփոխությունների ծրագրերի իրականացմանը: Այս ուղղությամբ կարելի է բերել նաև այլ փաստարկներ. հակասոցիալական վարքի վրա առավել մեծ ազդեցություն է ունենում առկա շրջապատը: Այդ պատճառով, առավել նպատակահարմար է կրկնահանցագործությունների վրա ազդել մինչև ազատազրկումը և պատժից ազատվելուց հետո:

Դատապարտյալների սոցիալական վերականգնման հիմքը պետք է հանդիսանա նրանց նկատմամբ վերաբերմունքի փոփոխությունը բոլոր մակարդակներում. մակրոմակարդակ (ընդհանուր հասարակությունը), մեզոմակարդակ (սոցիալական ինստիտուտներ, աշխատանքային կոլեկտիվներ, կազմակերպություններ և այլն), միկրոմակարդակ (ընտանիք, հարազատներ, հարաբերությունների նեղ շրջան): Խոսքը գնում է պատժի ենթարկված անձի նկատմամբ հասարակության վերաբերմունքի ընդհանուր հումանիզացիայի մասին: Հումանիստական հասարակությունը վրեժ չի լուծում, այլ ցուցաբերում է ապրումակցում, համբերատարություն և լոյալություն:

Դատապարտյալների վերականգնման արդյունքը մի կողմից հանդիսանում է մեղքի զգացումը, զղջումը, մյուս կողմից՝ սոցիալական իմունիտետի ձեռքբերումը, սոցիալական միջավայրի ազդեցությունների նկատմամբ հանդուրժողականությունը: Նման արդյունք կարելի ունենալ միայն այն դեպքում, երբ կյանքի նոր ոճ ունենալու դատապարտյալի դիրքորոշումն ամրապնդվում է դրա ռեալիզացման համար անհրաժեշտ սոցիալական պայմանների համակարգով: Վերականգնման առավել նեղ իմաստի վերծանման դեպքում հիմնական նպատակը կրկին անգամ հանցագործություն կատարելու կանխարգելումն է: Ռ. Բլեքբորնը, մեջբերելով Պալմերին, գտնում է, որ «վերականգնման վերջնական նպատակը հասարակության անվտանգության ապահովումն է, իսկ հանցագործի

պահանջմունքների վրա կենտրոնացումը լուրջ վերը նշված նպատակին հասնելու միջոց է»³⁹:

Քրեագետներն, ուսումնասիրելով կրկնահանցագործությունների պրակտիկան, եկել են այն եզրակացության, որ կրկնահանցագործությունների համար հիմք է հանդիսանում նոր պայմաններում ապրելու հոգեբանական թույլ պատրաստականությունը:

Դատապարտյալը, ունենալով բարոյական և գործնական պատրաստականություն (հանցավոր կյանքից ձերբազատվելու որոշում, հմտությունների, մասնագիտության առկայություն), հայտնվելով առանձնահատուկ իրավիճակում (հասարակական, իհարկե ոչ բարյացակամ կարծիք նախկին դատապարտյալի մասին, մերժում, հաճախ նաև թշնամական վերաբերմունք)՝ հանդիպում է այնպիսի իրավիճակների և խնդիրների, որոնք նա միգրացիայի պատրաստ չէ հաղթահարել: Նոր պայմաններում դատապարտյալների հարմարման նախապատրաստում ասելով՝ ենթադրվում է նրանց հոգեկանի փոփոխություններ (հոգեվիճակներ, զգացմունքներ, հույզեր), հասարակական կենսակերպ վարելու դիրքորոշման ձևավորում, վարքի հեռանկարային պլանի մշակում:

Բավականին բարդ խնդիր է առաջանում արագ և արդյունավետ կերպով վերահարմարվել հասարակական նորմերին, հասարակական լայնամասշտաբ հարաբերություններին: Խնդիրը հատկապես կարևորվում է նրանով, որ, չնայած հասարակության մեջ կա հաղորդակցման ընտրողականության հնարավորություն, սակայն հասարակությունն ունի իր կայուն բացասական դիրքորոշումը նախկին դատապարտյալի նկատմամբ, որին պետք է ապագայում վերահարմարվի նախկին դատապարտյալը:

2.4. Այլընտրանքային լուծումներ և ազդեցություն՝ պրոբացիա

Թարգմանաբար «պրոբացիա» նշանակում է փորձաշրջան կամ փորձություն: Պրոբացիա հասկացության բնորոշման վերաբերյալ առկա են տարբեր մոտեցումներ: Որոշ հեղինակներ, գտնում են, որ պրոբացիայի էությունը կայանում է նրանում, որ դատավճիռը ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն կասեցվում է, փոխարենը հանցագործը ազատություն է ստանում՝ պրոբացիոն մարմնի վերահսկողության և հատուկ պայմանների առկայությամբ⁴⁰:

Մեկ այլ աղբյուրի համաձայն՝ պրոբացիան հատուկ ընտրված հանցագործների հետ աշխատանքներ տանելու մեթոդ է: Այն բնութագրվում է պատժի պայմանական կասեցմամբ և իրավախախտի նկատմամբ վերահսկողության սահմանմամբ⁴¹:

Ըստ մեկ այլ բնորոշման՝ պրոբացիան լայն հասկացություն է, պատժի յուրահատուկ մեթոդ, որը հիմնվում է սոցիալ-մանկավարժական սկզբունքների վրա և բնութագրվում է հանցագործի նկատմամբ վերահսկողություն սահմանելու և օգնություն տրամադրելու համակցությամբ:

Հաջորդ մոտեցման համաձայն՝ պրոբացիան ազատ համակարգ է, որը կիրառվում է այն իրավախախտների նկատմամբ, ովքեր առանձնանում են իրենց քրեական անհատականությամբ, կատարված հանցանքի բնույթով, գործող համակարգի նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքով, որի նպատակն է իրենց փոխելու հնարավորություն տալ և սոցիալական միջավայրում իրենց տեղը գտնել⁴²:

Այդուհանդերձ, պրոբացիա տերմինի իրավական բացատրությունը տրվել է Եվրոպայի Խորհրդի Նախարարների Կոմիտեի կողմից ԵԽ անդամ-պետություններին

³⁹ Ronald Blackburn “The Psychology of Criminal Conduct: Theory, Research and Practice”

⁴⁰ Handbook on Probation Services, UN Interregional Crime and Justice Research Institute

⁴¹ United Nations 1951: 4

⁴² Cartledge et al. 1981, in Harris 1995: 3-4

ուղղված թիվ 2010/1 հանձնարարականով: Համաձայն այդ հանձնարարականի՝ «Պրոբացիան վերաբերում է օրենքով սահմանված և հանցագործություն կատարած անձի նկատմամբ նշանակված պատիժների ու միջոցների կատարմանը հասարակությունում: Այն ներառում է մի շարք գործողություններ և միջամտություններ, որոնց թվում են վերահսկողությունը, ուղղորդումն ու աջակցությունը՝ ուղղված հանցագործություն կատարած անձի սոցիալական ներգրավմանը, ինչպես նաև հանրային անվտանգությանը նպաստելուն...»⁴³:

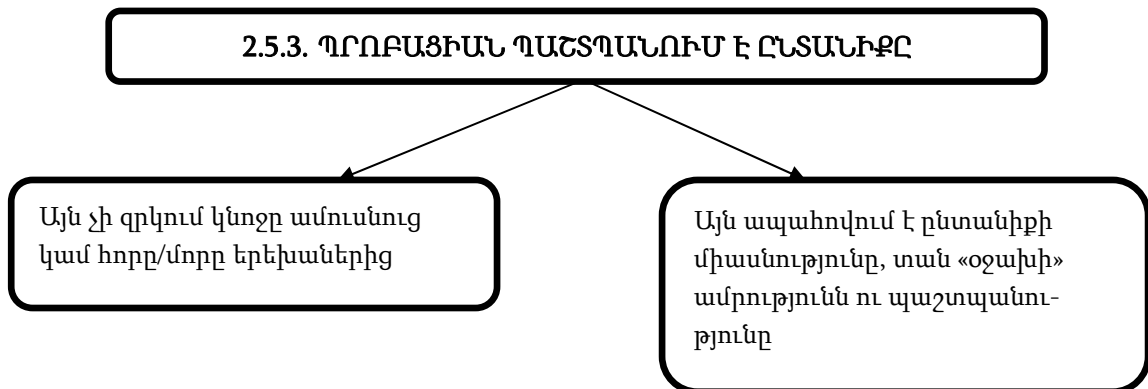
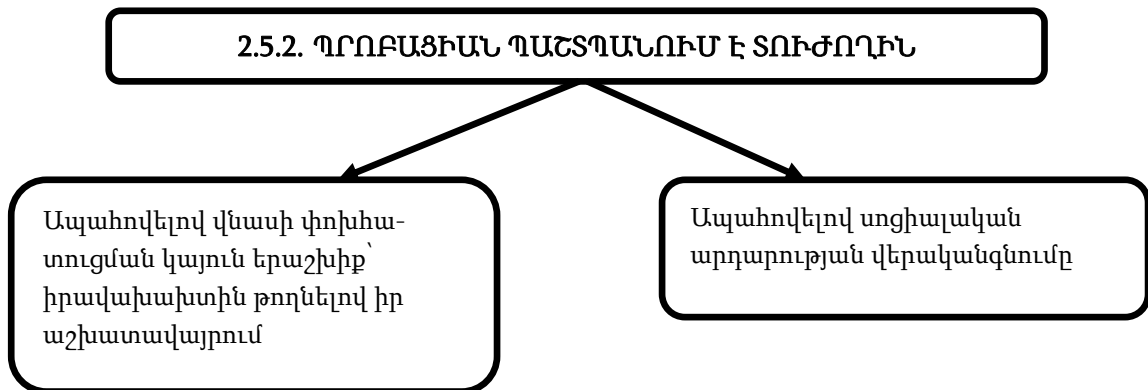
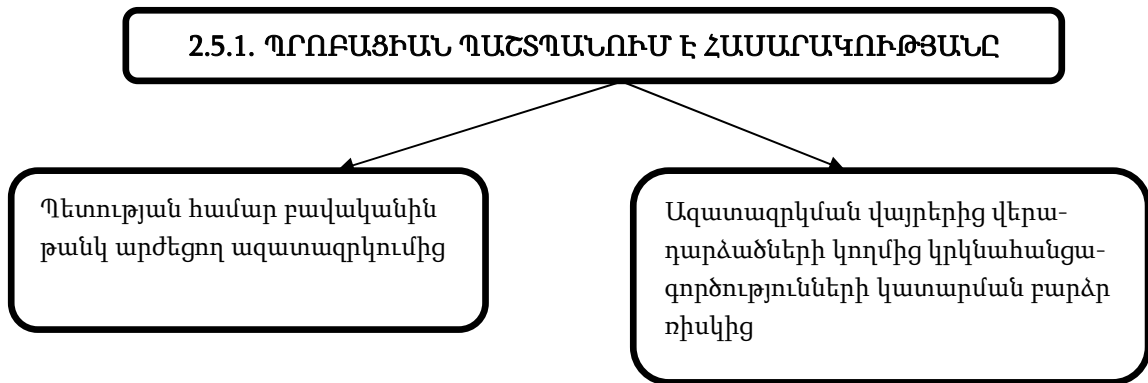
Պրոբացիան իրենից ներկայացնում է ազատագրկման այլընտրանք այնպիսի իրավախախտների համար, ովքեր գնահատվել ցածր ռիսկային հասարակության անվտանգության համար: Պրոբացիայի պետական ծառայությունն իր բնույթով ԱՅԼԸՆՏԲԱՆՔ է Քրեակատարողական ծառայությանը: Այլընտրանք է ոչ միայն պատժի տեսակներով և համազգեստով, այլ գաղափարախոսությամբ, առանցքով, մեթոդաբանությամբ ու դիրքորոշումներով: Եթե ազատագրկման վայրերի հիմնական նպատակը «ազատագրկում» պատժատեսակի կատարումն է և դատապարտվածին ուղղելը, ապա Պրոբացիան անձին հասարակությունում կենսագործունեություն ծավալելու հնարավորություն, "երկրորդ հնարավորություն" ընձեռող, օգնող ու աջակցող կառույց է: Ոչ միայն և ոչ այնքան օգնող (խրախուսելու տեսակետից) հանցագործություն կատարած անձին, որքան հենց հասարակությանը՝ ունենալ "չկրիմինալիզացված", "քրեական վարակվածության" չենթարկված քաղաքացի: Մասնավորապես՝ Պրոբացիայի ծառայության ստեղծումը որակական առումով նոր հարթություն է տեղափոխում երկրում պատժողական քաղաքականության, պենալիզացիայի և քրեական արդարադատության համակարգն՝ ընդհանուր առմամբ:

Պրոբացիայի ծառայությունը միտված է դեպի Մարդն ու հասարակությունը՝ "Արարքի պատժման" տեսությունից ու պրակտիկայից անցում կատարելով "Մարդուն, անձին պատժելու" գաղափարախոսության, ավելին՝ "պատժի" տեսությունից անցում կատարելով "վերականգնման" մոտեցման:

Ասվածն ամիջականորեն բխեցնում է քրեաիրավական պրակտիկայի նոր մոտեցումներ՝ կարևորելով անձի "չքրեականացումը"՝ ի շահ հասարակության անվտանգության ապահովման և պահպանման:

⁴³ Recommendation CM/Rec(2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules

2.5. Պրոբացիան ինտեգրալ և աջակցող մարմին՝ ողջ հասարակությանը



2.5.4. ՊՐՈԲԱՑԻԱՆ ԱԶԱԿՑՈՒՄ Է ՊԵՏՈՒԹՅԱՆԸ

Այն նպաստում է քրեակատարողական հիմնարկների գերբնակեցման նվազեցմանը

Նվազեցնում է դատարանների և դատախազության ծանրաբեռնվածությունը

Ամրապնդում է օրենքի գերակայությունը

2.5.5. ՊՐՈԲԱՑԻԱՆ ԱԶԱԿՑՈՒՄ Է ԻՐԱՎԱԽԱՆՏԻՆ

Օժանդակում է նրա աշխատատեղի և կայուն եկամուտների պահպանմանը

Ապահովում է նրա վերականգնումն ու վերաինտեգրումը հասարակությունում: Վերականգնում է նրա արժանապատվությունը

2.5.6. ՊՐՈԲԱՑԻԱՆ ԱՄՐԱՊՆԴՈՒՄ Է ՄԱՐԴ ՏԵՍԱԿԻ ԱՐԺԵՔՆ ՈՒ ՓԻԼԻՍՈՓՍՈՒԹՅՈՒՆԸ

Իրավախախտը պետք է գիտակցի կյանքի և ազատության արժեքը

Գիտակցի, որ իրեն տրվել է երկրորդ հնարավորություն

Հավատ, որ մարդը կարող է փոխվել

Որ հասարակությունն ունի «ընկաժին բարձրացնելու» պատրաստակամություն և պարտավորություն

Հայաստանի Հանրապետությունը որդեգրել է ազատզրկման ավանդական գաղափարախոսությունից վերականգնողական արդարադատության անցման ուղին՝ կարևորելով ազատազրկման այլընտրանք հանդիսացող պատժատեսակների կիրառման հնարավորությունների ստեղծումն ու ընդլայնումը: Նշված քաղաքականության ակնհայտ դրսևորումն ու առհավատյան է նաև Պրոբացիայի պետական ծառայություն ստեղծելու պետական մոտեցումը, որը վավերացվել է ՀՀ Նախագահի կողմից համապատասխան իրավական ակտով, ավելին՝ նշված կառույցի ստեղծման հայեցակարգը սույն թվականի փետրվար ամսին հաստատվել է նաև ՀՀ Ազգային Անվտանգության Խորհրդի կողմից:

Պրոբացիայի ծառայության ստեղծումը ենթադրում է ինչպես քաղաքական, ռազմավարական, աշխարհայացքային փոփոխություններ, այնպես էլ ֆինանսական որոշակի ներդրումներ: Մասնավորապես, ինչպես ցանկացած նոր ներդրվող կառույց, Պրոբացիայի ծառայությունը ևս ենթադրում է սկզբնական ֆինանսական ծախսեր, այս դեպքում՝ 840 000 000,0 ՀՀ դրամի չափով, որից մոտ 392 000 000,0 ՀՀ դրամը կազմում են մեկանգամյա ծախսերը: Մակայն, ինչպես և ենթադրվում էր, ներդրվող ծախսերի հետ մեկտեղ՝ Պրոբացիայի ծառայության լիարժեք գործունեությունը կառաջացնի նաև ֆինանսական և ոչ ֆինանսական խնայողություններ՝ հատկապես կալանավորվածների և դատապարտյալների թվաքանակի, հետևաբար նաև նրանց վրա կատարվող ուղղակի և անուղղակի ծախսերի կրճատման (ՔԿՀ-ների գերբնակեցման նվազման) և վերջիններիս կողմից հանրային աշխատանքներ իրականացնելու հաշվին: Այս առումով, Պրոբացիայի ծառայությունն ապացուցում է նաև իր տնտեսապես արդյունավետ լինելը քրեական արդարադատության համակարգում:

Հետազոտությունը, սակայն, փաստում է նաև, որ այս ամենը լիարժեք և արդյունավետ չեն լինի, եթե չլինի պետական մոտեցում ու հավատ այն բանի հանդեպ, որ քրեակատարողական հիմնարկները մեծ մասամբ, ոչ միայն չեն ապահովում պատժի հիմնական նպատակներից մեկի՝ դատապարտյալի ուղղման իրականացումը, այլև բազմաթիվ մարտահրավերների առաջ են կանգնեցնում ինչպես պատժի համակարգին, պատժված անձին, այլև հասարակությանն՝ ընդհանուր առմամբ: Այս առումով, ինչպես ցույց է տալիս սույն հետազոտությունում ներկայացված վերլուծությունը, քրեակատարողական հիմնարկները ազդում են անձի առավել քրեականացվելու գործընթացի և անձնային հետաճի վրա:

Այս առումով, անփոխարինելի նշանակություն է ունենում Պրոբացիայի ծառայության ոչ միայն ֆինանսապես արդյունավետ լինելը, այլև վերջինիս սոցիալական ազդեցությունը, որի շրջանակներում հասարակության համար նվազ ռիսկային գնահատված անձինք իրենց պատասխանատվությունն ու պատիժը կկրեն հասարակությունում՝ զերծ մնալով քրեակատարողական հիմնարկների բացասական մի շարք հետևանքներից:

Ելնելով վերոգրյալից և ամփոփելով սույն հետազոտությունում տեղ գտած վերլուծությունները՝ կարելի է փաստել, որ Պրոբացիան ներառում է նվազագույնը երեք առավելություններ, որոնց ռեալիզացիան դրսևորվում է հետյալ կերպ.

Առաջին՝ հասարակության համար անվնաս կամ վտանգավորության ցածր ռիսկ ներկայացնող անձին (անկախ կատարած արարքի ծանրության աստիճանից) ազատազրկելու փոխարեն, պրոբացիան հնարավորություն է տալիս նրան մնալ հասարակությունում՝ պահպանելով ընտանիքի միասնությունը, աշխատողի ներկայությունն ու արդյունավետությունը աշխատաշուկայում, իր աշխատավայրում, ինչպես նաև թույլ է տալիս իրավախախտին վերականգնվել հասարակությունում՝ զերծ մնալով դատապարտվածի «կարծրատիպ»ից:

Երկրորդ՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ իրավախախտը, մնալով հասարակությունում, պահպանում է իր աշխատանքն ու կայուն եկամուտը՝ ստեղծվում են կայուն երաշխիքներ, որ նա կարող է այս կամ այն կերպ հնարավորինս փոխհատուցել տուժողին հանցագործությամբ պատճառված վնասը:

Երրորդ՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ պրոբացիայի ծառայությունը զգալիորեն «էժան» է ազատազրկումից՝ այն կարող է նաև լինել առավել արդյունավետ վերականգնման միջոց: Այսպիսով, հաճախ հասարակության անվտանգության ապահովումը կարող է ձեռք բերվել առանց ազատազրկման միջոցների և դրանցից բխող ծախսերի⁴⁴:

Պրոբացիան աջակցում է հանցագործության և կրկնահանցագործության ռիսկերի կառավարմանը, տեսանելիությանն ու կանխատեսմանը:

Ապահովում է, որպեսզի հանցագործություն կատարած անձինք լիարժեք դրսևորեն իրենց անձնային ներուժը և լինեն պատասխանատվությամբ օժտված լիարժեք քաղաքացի: Ապահովում է իրավախախտի, տուժողի և լայն հասարակության կյանքի որակի փոփոխություն, հասարակության կենսակերպի բարելավում:

⁴⁴ <http://www.rightoncrime.com/priority-issues/adult-probation/>

ՀԱՎԵԼՎԱԾՆԵՐ

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 1

ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ ԵՎ/ԿԱՄ ՆԱԽԱԳԾԵՐԻ ՑԱՆԿ

1. ՀՀ քրեակատարողական օրենսգիրք. առ 10.02.2005
2. «Ձերբակալված և կալանավորված անձանց պահելու մասին» ՀՀ օրենք. առ 06.02.2002
3. «Քրեակատարողական ծառայության մասին» ՀՀ օրենք. առ 08.07.2005
4. «Զինծառայողների և նրանց ընտանիքների անդամների սոցիալական ապահովության մասին» ՀՀ օրենք. առ 27.10.1998
5. ՀՀ կառավարության 2003 թվականի ապրիլի 10-ի «Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարության քրեակատարողական հիմնարկներում պահվող անձանց սննդի օրական միջին չափաբաժինները, հանդերձանքի չափաբաժինները և դրանց շահագործման ժամկետները, անկողնային ու հիգիենիկ պարագաների չափաբաժինները և դրանց շահագործման ժամկետները հաստատելու մասին» թիվ 413-Ն որոշում.
6. ՀՀ կառավարության 2006 թվականի մայիսի 26-ի «Կալանավորված անձանց և դատապարտյալների բուժսանիտարական և բուժկանխարգելիչ օգնությունը կազմակերպելու, առողջապահական մարմինների բուժական հիմնարկներից օգտվելու և այդ նպատակով դրանց բժշկական անձնակազմին ներգրավելու կարգը հաստատելու մասին» թիվ 825-Ն որոշում.
7. ՀՀ կառավարության 2009 թվականի ապրիլի 2-ի «Ձերբակալված և կալանավորված անձանց Հայաստանի Հանրապետության կառավարությանն առընթեր Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության կողմից ուղեկցման և պահպանման կարգը հաստատելու մասին» թիվ 351-Ն որոշում.
8. ՀՀ կառավարության 2006 թվականի օգոստոսի 3-ի «Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարության քրեակատարողական ծառայության՝ կալանավորվածներին պահելու վայրերի և ուղղիչ հիմնարկների ներքին կանոնակարգը հաստատելու մասին» թիվ 1543-Ն որոշում
9. ՀՀ Կառավարության 29 դեկտեմբերի 2005 թվականի N 2335-ն որոշում
10. ՀՀ Կառավարության որոշում 28 ապրիլի 2005 թվականի N 629-ն «Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջեի նախագծում Հայաստանի Հանրապետության պետական մարմինների գծով բյուջետային ծախսերի առանձին տեսակների՝ ջեռուցման, վառելիքի և էլեկտրաէներգիայի ձեռքբերման ծավալների հաշվարկման հիմքում դրվող նորմաները հաստատելու մասին:
11. ՀՀ Կառավարության որոշում 23 սեպտեմբերի 2004 թվականի N 1536-ն «Հայաստանի Հանրապետության պետական մարմինների կապի և կոմունալ ծախսերի նորմաներ սահմանելու մասին
12. ՀՀ Քրեական Դատավարության Օրենսգրքի նախագիծ. առ 29.11.2013
13. ՀՀ «Պրոբացիայի ծառայության մասին» Օրենքի նախագիծ. առ 03.07.2013
14. ՀՀ Պրոբացիայի ծառայության Հայեցակարգ. առ 04.02.2014

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 2

ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ԱԶԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ ՑՈՒՑԱԲԵՐԱԾ ԿԱՌՈՒՅՑՆԵՐ ԵՎ ՊԱՇՏՈՆՑԱՆԵՐ

1. Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարություն – պարոն **Նիկոլայ Առուստամյան** (նախարարի խորհրդական)
2. ՀՀ ԱՆ Քրեակատարողական Վարչություն (Վարչության պետ, գեներալ-գնդապետ **Հայկ Հարությունյան**)
 - 2.1. պարոն **Արամ Հարությունյան** (Ֆինանսական ապահովման բաժնի պետ, արդ. գնդապետ)
 - 2.2. պարոն **Սամվել Մանուկյան** (Կալանավորված անձանց և դատապարտյալների հաշվառման բաժնի պետ, արդ. գնդապետ)
 - 2.3. պարոն **Լևոն Ավետիսյան** (Այլընտրանքային պատիժների կատարման բաժնի պետ, արդ. փոխգնդապետ)
3. ՀՀ Ոստիկանություն (Իրավաբանական Վարչության պետ պարոն **Մ. Հակոբյան**, ոստիկանության փոխգնդապետ)